Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

DIE SCHOLIEN DES CODEX BEMBINUS ZUM TERENTIUS.

Die Textesgeschichte des auf Aelius Donatus, den Lehrer des h. Hieronymus, zurückgehenden Commentars zu Terentius ist in zwei Worten Auflösung und Wiederzusammenfügung. Der *commentarius perpetuus* wurde an die Ränder und zwischen die Zeilen einer Terentiushandschrift (oder mehrerer) übertragen, wo dann der Raum gebot Manches zu kürzen oder erlaubte Neues hinzuzufügen. Aus dieser Diaspora zog ein Unbekannter die nun — wer weifs ob nicht nach Wiederholung jenes Processes — vielfach veränderten Erklärungen von Neuem in ein Buch zusammen, und die Ränder der Terentiushdss. des 9.—10. Jahrhunderts zeigen durch den sparsamen Gebrauch, der hier und da einmal von einer Notiz des Donatus gemacht wird und durch die ausdrückliche Quellenangabe, dafs der Abschreiber in seinem Original keinen zusammenhängenden Donatus fand. — In einer dieser Hdss. ist dasselbe Schicksal der Zersplitterung dem Eugraphius zugedacht worden, nämlich im Basilicanus: aber die Geduld des Excerptors erlahmte schon in der '*tertia comoedia*', Heaut. III 1 fin.[1]) Aufserdem sind die eugraphischen Scholien zu den Prologen auch in den Miniaturencodex der Ambrosiana und in die Pariser Hds. Sorb. 507 übergegangen. Kaum auf ein ursprüngliches Corpus gehen die Trivialscholien zurück, die sich in gleicher oder sehr ähnlicher Fassung in den Hdss. seit dem 9.—10. Jahrhundert (im Basilicanus schon neben Eugraphius), nur bald vermehrt bald vermindert, finden und

[1]) Uebrigens enthält diese Hds. auf einem gleichaltrigen vorgebundenen Quaternio und der ersten, ursprünglich leer gelassenen Seite des ersten Terentiusquaternionen die Scholien desselben 'Eografius' zu den Prologen und zur Andria bis zum Schluss des dritten Actes. Hierher stammt das, was P. Victorius im Anhang zur Ausgabe des Faërnus hat drucken lassen.

ihren Ursprung aus halbbarbarischer Zeit nicht verleugnen. Einen Begriff davon geben die in Bruns Abdruck des Codex Halensis mitgegebenen Noten[1]). Die undankbare Mühe sie zusammenzuschreiben hat sich ein Namenloser zu Verona im 11. Jahrhundert gegeben. Die Frucht seines Fleifses ist die Münchner Hds. 14420.

Unter den von mir verglichenen Terentiushdss. der Kalliopeischen Recension zeigen eine Kenntniss der donatischen Scholien der Vaticanus, der Victorianus und der Riccardianus saec. XI. Ersterer so spärlich, dafs, obgleich die Schrift von der durchgehenden Scholiastenhand abweicht, man kaum an einen zusammenhangenden Commentar als Quelle denken kann. Auch die Scholien des Victorianus verrathen durch die hin und wieder vorkommenden unsinnigen Zeilenversetzungen, dafs sie vom Rande des Originals stammen. Es finden sich darunter einige donatische mit der ausdrücklichen Bezeichnung *scđm. d.*- und unter diesen wenigen ein paar, welche in unserem Donatustexte nicht mehr existiren (Andr. V 1, 20 *presenseram* [sic] *intellexerat. ał scđm. d.* Andr. V 1, 36 hat der Vict. die Kalliopeische Lesart *Sane istam*, dazu der Schol. *ał ne scđm. d.*-; aber *ne* hat Donatus nur im Lemma. IV 2, 5 simmt der Victor. mit der Donatischen Lesart *Dolorem*, bemerkt aber der Scholiast: *ał laborem scđm. d.*, wovon nichts im Donatus steht). Anders scheint es mit dem Riccardianus zu stehen. Auch er ist durchaus mit den Trivialscholien durchschossen, aber zu Hecyra und Phormio hat eine andere Hand, ohne jemals Donatus zu nennen, Scholien desselben meist in kürzerer Fassung zugefügt, die aufs allergenaueste mit unserem Texte stimmen, nur dafs die Differenz von *aio* und *dico* schon zu Pho. II 3, 33 (statt zu 36) und *ohe* schon zu II 3, 30 (statt zu 71) erklärt ist.

Unmöglich ist die Entscheidung, ob die Scholien des Bembinus aus einer Sammlung oder vom Rand einer anderen Terentiushds. stammen. Die kleine longobardische Schrift derselben mag um drei Jahrhunderte jünger sein, als die Majuskel des Textes. Sie stimmt sehr mit den Proben, welche Silvestre (Paléogr. Vol. III tav. 7 n. 2 und 9) aus einer Bibel in la Cava giebt und ins 8. Jahrhundert setzt, und etwas auch mit den Iuvenalisscholien bei Mai Class. Auct.

---

[1]) Als Probe mag dienen das in fast allen Hdss. wiederkehrende Scholion zu Ad. prol. 6 *Synapothnescontes Diphili comoediast* (in der Fassung des Vaticanus): *Contes Difilus grecus comedus fuit qui composuit fabulā quam appellauit sinapothnes quae latine cōmorientes sonat.*

Vol. III zu Anfang. Die Scholien sind mehr oder weniger dicht an allen vier Rändern der Seiten und zwischen den Zeilen angebracht und haben nicht nur durch Feuchtigkeit, sondern auch durch Beschneidung am Rand an Lesbarkeit und Vollständigkeit eingebüfst. In solchem Zustand fand sie schon Angelus Politianus, der sie 1493, als er zu Venedig den Text mit der Folioausgabe von 1475 s. l. verglich, in dasselbe Exemplar herüberschrieb, soweit sie nicht *plane mendosa videbantur*. Dieses sind seine Worte in dem jetzt in der Magliabecchiana zu Florenz aufbewahrten Exemplar (früher in der Laurentiana, daher von Bandini hinter den Hdss. des Terentius beschrieben). Ein anderes Exemplar derselben Ausgabe mit der Collation des Bembinus und seinen Scholien am Rand habe ich in der Ambrosiana zu Mailand aufgefunden — neben Eun. V 4, 21 bezeugt es *Angls Pl. scr.* Zwar bemerkt Jemand mit unleserlichem Namen p. 40 — es ist mit Tinte paginiert — *Ubi N littera, ea glosa a me . . . . . post discessū politiani*: aber ich konnte in den mit *N* bezeichneten Noten nicht eine Verschiedenheit der Hand entdecken. Zu Politianus' Zeit existirte noch der zweite Quinio der Andria — jetzt beginnt der Codex mit den Rudera des dritten —, wenn auch in üblem Zustande; die Auszüge in beiden Exemplaren beginnen aber an derselben Stelle, wo heute das erste halbe Blatt anfängt, sogar 2 Verse später, V 3, 19. Man wird es dem Manne, der noch aus dem Vollen zu schneiden hatte und wusste, nicht verdenken, dafs er das schwerer Lesbare ganz bei Seite liegen liefs. Ich habe nicht den geringsten Nachtrag aus seiner Abschrift, soweit ich sie verglichen, zuzufügen gehabt. — Noch viel unvollständiger ist der Auszug aus den Scholien, der sich im Münchner Exemplar der Mailänder Donatusausgabe von 1476 von der Hand des P. Victorius findet. Diese Abschrift hat L. Schopen im Bonner Gymnasialprogramm von 1832 abdrucken lassen. Was sich dort findet, ist in unserm Text mit (S.) bezeichnet. Die Irrthümer des Abschreibers sind stillschweigend verbessert.

In den Scholien lassen sich zwei Hände unterscheiden. Die ältere hatte die Absicht, den vor ihr liegenden Text des Bembinus mit Benutzung älterer Noten zu erklären und stimmt daher Andr. IV 5, 15 Eun. I 1, 6. 2, 69 mit ihm gegen die Kalliopeische Recension. Die jüngere, die sich berichtigend und ergänzend bisweilen an jene anschliefst (vgl. Eun. prol. 16. I 1, 2. III 1, 10. V 2, 6. Heaut. prol. 19), setzt häufig einen andern Text voraus. Freilich das Citat von Eun. I

2, 81 (zu II 1, 25) .. *ducta* stände auf Seiten des Bembinus (ABDUCTAST) gegen die Kalliop. Rec. (*aduecta est*) — wenn nicht hier ein Versehen sich zu leicht annehmen liefse. Die Erklärung des REMITTES (*remittis* Kall.) durch *omittes* Heaut. I 1, 18 und EUADIS (*euadet* Kall.) durch *ascendit* Ad. III, 4, 64 beweist nichts, da *e* und *i* beim Scholiasten häufig verwechselt werden. Die Angabe des *ordo* zu Heaut. II 3, 105. 106 ist nicht geradezu entscheidend dafür, dafs der Scholiast die von der ersten Hand des Bembinus gebotene, von Bentley *ex ingenio* hergestellte Versfolge vor Augen hatte. Wichtiger ist, dafs Heaut. III 3, 21 der Scholiast *occidis* erklärt, was nicht zu der Kalliop. Lesart *pergis* stimmt, wohl aber zu dem im Bembinus vorauszusetzenden PERDIS (der vierte Buchstabe ist in einem Loch verschwunden), und dafs Ad. V 2, 7 die Lesart des Bembinus DISPERGAM (*dispergi* Kall.) sogar im Lemma wiederholt wird. Aber wenn uns schon der Victorianus und Decurtatus den Beweis liefern, dafs ursprünglich die Kalliop. Rec. dem Text des Bembinus viel näher stand, als es die bisher bekannt gewordenen Hdss. ahnen liefsen, so könnte man argumentieren, dafs diese Uebereinstimmung in dem dem Scholiasten vorliegenden Codex, der mindestens ein bis zwei Jahrhunderte älter gewesen sein muss als unser ältester der Kalliop. Rec., wahrscheinlich noch gröfser war. Entschieden auf Seiten der Kalliop. Rec. steht unser Scholiast (in Uebereinstimmung mit Donatus, soweit dieser eine Angabe hat) Eun. I 1, 5 (?). II 3, 20. 93. [Heaut. prol. 6. I 2, 1. II 1, 6.] Ad. III 2, 22. III 4, 62. IV. 3, 4 (?). V 3, 5. Einmal geht er in Gesellschaft des Donatus über die Lesart der beiden Recensionen hinaus, Eun. II 3, 89; zweimal giebt er ganz allein Lesarten, die Bentleys Scharfsinn eingeführt hatte, urkundliche Gewähr, Heaut. I 1, 117. III 1, 35. — Unter allen diesen Fällen ist nur einer, wo Donatus anderes giebt als unser jüngerer Scholiast: Ad. V 2, 7 hat Donatus *dispergi*, aber nur im Lemma. Mit den kritischen Bemerkungen des Donatus zu anderen Stellen geräth er nie in Widerspruch (denn Ad. V 3, 55 ist bei Donatus *luci* zu bessern). So wenig sich also in Folge des oben erwähnten Processes ein klares Bild von dem Text gewinnen lässt, den Donatus zu Grunde legte, so ist doch soviel gewiss, dafs der Scholiast des Bembinus auf einem durchaus ähnlichen basierte.

Dafs er aber Donatus *purus putus ipse* sei, würde man nach Einsicht der Erklärungen zu Phormio bis I 2, 9 unbedingt annehmen. Um so befremdender ist es, dafs die Berührungspunkte in Eunuchus

und Adelphoe so unbedeutend sind; am meisten zeigen noch die älteren Scholien zu Eunuchus und die zum Anfang der Adelphoe Uebereinstimmung in kürzeren Noten und Citaten aus Vergilius. Unter den selbständigen Noten des schol. Bemb. wird man viele gewiss des Donatus ganz würdig finden; daneben aber auch sehr viele, die ihre Bestimmung für den niederen Unterricht nicht verbergen. — Bei dieser Sachlage müssen wir uns daher hüten, den Werth der Scholien zu Heaut. (zu dem die Donatischen bekanntlich fehlen) zu hoch anzuschlagen. Von den Stellen, wo Donatus auf diese Komödie Bezug nimmt, verräth nur eine Verwandtschaft mit den Noten des Bembinus (die Differenz von *tacere reticere obticere* I 1, 33 vgl. Donat. in Eun. V 1, 4). — Zur Hecyra ist kein einziges Scholion vorhanden.

In dem folgenden Abdruck sind die Varianten der Hds. mit A bezeichnet. Einige unwesentliche Orthographica sind ganz übergangen, die Abkürzung $\overset{s}{urg}$ in Vergilius aufgelöst. Wo in den Lücken die Zahl der fehlenden Buchstaben sich bestimmen liefs, sind Punkte gesetzt, wo sie sich ungefähr errathen liefs, Striche mit Ziffern darüber, sonst blofse Striche. — Die älteren Scholien zum Eunuchus stehen unter eigener Rubrik (einige von anderer Hand mit Sternchen), die zu Andr. und Heaut. haben ein Sternchen. Wo die Handschrift selber das Lemma hat, ist es durch Doppelpunkt von der Erklärung geschieden, sonst durch eine Klammer.

ANDRIA.

IV 5

8 Itan Chrysis] subaudimus periit *

15 hospite] peregrino *

16 facile atque utile] id est difficile et inutile

18 fere] forte *

22 antiquum] anticorum consuetudinem *

V I

3 inlusi uitam filiae] in perniciem filiae incidi uel lusi. Vergilius ‘cercs? _____

12 medicarer] medicinam adferrem *

V 3

27 *adlegatum* |di]xit su[borna]tum *

28 *expurgem* dixit innocentem probem *

30 ueniam: licentiam: ut Statius primo libro ‘nec protinus ausi caelicolae ueniam donec pater ipse sedendi Tranquilla iubet esse manu’

32 o que . . . . . in . . . . m dice . . . . . natur sup . . . . . tamen pa . . . . . uus ? magnum es . . . . . *

V 4

8 inlicis] [in]ducis dolo *

10 conglutinas] coniungis *

27 Rhamnusium] de ramnusia tribu *

37 scrupulus] molestia

V 5

8 solide] uehementer

EUNUCHUS.

A. Die Scholien der jüngeren Hand.

Prolog.

1 studeat] laboret (S.)

3 hic] Terentius

4 dictum] inlatum id est conuicium (S.)

6 responsum] relatum (S.)

7 uertendo] in latinum ser[monem] transferend[o] (S.)

9 idem] Luscius Lanuuinus

10 in Thensaro] fabula

11 unde petitur] possessorem uel repertorem (S.)

15 defunctus] perfectus aetate (S.)

16 is ne erret] in posterum (S.) lacessere] (*laedere) prouocando (S.)

21 perfecit] Luscius inimicus trt (Terenti?). copia] facultas (S.)

22 magistratus: aediles . ad ipsos enim ludi pertinebant theatrales. sic Cicero deicit aedilitatem dicendo ‘aedilis, hoc est paulo amplius quam priuatus’

agi] mimi? dicuntur agere . sic . . alibi ‘primo actu placeo’

hinc [Ho]ratius ‘neu sit quinto produ[c]tior a[ctu] fabula’

Andria. V 3, 30 Statius Theb. I 203. donhec A ‖ 32 *Etwa* o quae [mira l]en[itas . quamqua]m . . . . indig]natur, sup[plicium] tamen pa[ruum sat]is magnum es[timat] ‖ V 5, 8 uehimenter A

Eunuchus. Prol. 22 magistratos A. *Es wird die Lesart adessent vorausgesetzt.* Cicero in Verr. Act. I 13, 37. alibi: Hec. prol. 39. Horatius A. P. 189

24 nihil dedisse uerborum] non fefelisse (S.)
uerborum] ornamenti
25 Naeuius comicus et Plautus, licet diuersis temporibus
27 peccatum] [cri]men non est quod ab inpru[denti com]mittitur . animus ___9—10___ ratorum non con ___10—11___ nantur
30 colax] adulator
31 gloriosus] ‘lacens’ uerbosus
34 pernegat] perseueranter negat (S.)
35 personis] id est comoedis
36 currentem seruum] quod in plurimis comoediis seruicum est
38 Exposuit quid sit parasitus
39 puerum supponi] [ha]nc fabulam in Menandro [inuen]imus, hoc est Suppositicium
43 pernoscatis] plane noscatis

I 1

Terentius cupidas artis orator ___21 oder mehr___ imitationem Tullius. argumentatur secundum dicendi genus amator, quid faciat abiectus, cum reuocatur ab ea a qua fuerat ante contemptus
2 comparem] contra ita parem
3 contumelias] inter contumeliam et iniurias hoc int[er] est: iniuria est quae non iure infertur, [contu]melia, quae de contemtu nascitur
5 prius] melius
6 nauiter] Cicero ‘operam nauarent’ in Verrinis
7 expetet] rogabit
9 ilicet] Vergilius ‘ilicet obruimur numero’ (S.)
11? Habet haec disputatio et intentionis subiectio illam adlocutionem, qua utitur Vergilius ‘nescis heu perdiba [ṅ. l̇.] ṡ. ṗ. ġ.
11 etiam atque etiam] multum
11 Conrectio sui . amor enim non habet perpetuum furorem in uiro: unde Vergilius ‘Inuenies alium, si te hic fastidit, Alexis’. e contrario in feminis amor pudoris damno fit tristior, unde Dido ad exitium

---

25 Neuius A || 27 *vielleicht* animus [enim accu]satorum, non com[missum est quod crimi]nantur. || 31 lacens] iactans? || 36 seruicus *nach Analogie von* ciuicus || 39 Suppositicius: *Ὑποβολιμαῖος* || I 1 emitationem A || 6 Cicero in Verrinis: || 9 Vergilius Aen. II 424 || 11 Vergilius Ecl. 2, 73 *und* Aen. V 6. Iuvenal. 10, 329 || 11 intentioni A. *Das ganze Scholion steht oben an der Seite, scheint aber nur hierher (oder zu* 20?*) zu passen. Die Bezeichnung der Figur als* subiectio *und der Vergleich mit* Verg. Aen. IV 591 *zeigt, dafs der Scholiast V.* 5 *keinen Personenwechsel annimmt*

usque perducitur ‘dari magno sed amore dolores pollut[o no]tumque furens quid femina p.’ Iuuenalis ‘cum stimulos odio pudor amm[ouet’]

12 modum] modus est finis. amor uero incitat amens [et est] hominis furor praesens mentis sanitati[s] nudatus. nam nescit fixum habere consili[um], qui amore fit uagus. — Vergilius ‘quis enim modus adsit amanti’

14 Quod abundat uitiis, intellegitur profecto carere uirtutibus

14 iniuriae] Vergilius ‘nec tibi diua parens’ (S.)

15 suspiciones] ‘dissimulare etiam s. p. t.’ — inimicitiae] ‘exoriare aliquis n. ex.’ — indutiae] ‘tempus inane peto’

16 bellum] ‘non arma expedient t. ex.’ — pax rursum] ‘iterum temptare precando c.’

16 bellum] auxesis est inimicitiarum. et uidetur Detonsa[m] Pericinomenen Menandri ‘quagere’: in qua fabula miles suspicione percussus adulterii gladio amatae amputat c[ri]nes. nam quicquid ferro agitur, bellicum sane [est]

17 ratione] consilio

18 cum ratione insanias] ὀξύμωρον est, sed conueni[t co]mico. nam nemo sanus insani[t]

20 illum] et hoc asyndeton. subauditur ‘plus amat quam me’
quae me] et hoc incorrectum est. subauditur ‘respuit’
quae non] et hoc asyndeto[n. sub]auditur ‘recipit’
hoc non habet ‘eclipes’, etsi inc ___5–6___ . eclipes autem dicitur cui aliqu[id deest]

22 lacrimola] lacrima dicta quod menti[s la]ceratione nascatur (S.)

22 23 una mehercle f. l. q. o. t.: auxesis; et una et falsa. nam sic decepturus fraude hostis lacrimas cogit ad tempus: quod ait Vergilius ‘lacrimisque coactis’. quanta uersutia meretrix ambit? amore, quae tacita inlecebrarum arte praestringit

23 ui expresserit] uim facit corpori suo, cuius quaestum licenter exercet. sic _____

---

12 Verg. Ecl. 2, 68 ‖ 14 15 Verg. Aen. IV 365. 305. 625. 433. 592. 413 ‖ 16 uidetur detonsa pericinomenen (detonso *wiederholt und durchgestrichen*) menandri quagere (*oder* quatere: *vielleicht* tangere) A. — milis A. — *Im Epigramm des Agathias* (*bei Meineke* Men. et Phil. Rell. p. 136) *ist die* περιχειρομένη *die* ἄλοχος *des Lanzknechts, bei Philostratos die* αἰχμαλωτός ‖ 18 οξυμυρον A comyco A ‖ 20 *vielleicht* hoc ‘non’ ‖ 22 23 ausesis A Verg. Aen. II 196 ‖ 23 questus A

23 Proprium hoc solet esse mulierum quarum est cito iurare

23 misere] multum

24 restinguet] restinguitur enim humore omne incendium

accusabit: quam tu hodie ream facis

dabis supplicium] qui uis ab ea exigi poenam. amor de sese exigit poenas, dum ingemiscit ille qui ardet, sui se non posse repperire uindictam

27 prudens] prouidens. prudens sciens] hoc interest quod prudens in futurum est, sciens i[n pra]esenti

28 nec quid agam scio] amore mentis incerta cunctatio fixam nescit habere sententiam, nescit quid agat. aut obuium non potest esse consilium

uidensque] quid agitis oculi? animo medicinam non parant lumina

31 si sapis] si non furis. Stoicorum enim dogma est omnem stultum insanire. sic graece *πᾶς ἄφρων μαίνεται*

33 recte] aequanimiter

34 calamitas] euersio. — ___8—10___ pora damnum sa ___6—7___ trus? esse putat si quid ___4—5___ minus donat

35 [mess]em nobis debitam [uel ad] nos uenientem il[la de] medio capit: ut Vergilius ‘quam medius Rhoeteus intercipit’

I 2

. . . . aperitur fabula ut q ___3—4___ gne Faedria habuerat hoc ___3—4___ tetur et mulier

2 aliorsum] aliter

4 tremo horreoque] quod ait Cicero ‘toto corpore perhorresco’. inde est illud uirgilianum (*sic*) ‘horresco referens’. — bono] securo

5 accede] ut uincas et amorem

7 8 Mire plus irascitur seruus qui meretricias ridet argutias. oeconomice autem dicit exclusionem. nam supra sic ait ‘exclusit reuocat’

8 uerbum nullum] subaudimus ‘facis’

10 aut — primus] praefertur enim ei miles ad tempus

12 pariter: aequaliter. quasi pariliter. — quia reiectus modo, qui ante dilectus

---

31 grece A *μαίνετε* A ‖ 34 *Etwa* calamitas] [damnum per tem]pora. damnum sane . .] trus ? esse putat si quid [illi do]minus donat ‖ 35 Verg. Aen. X 402. reteus A ‖ I 2 [Modo *oder* bis] aperitur fabula, ut quod [ae]gre Phaedria habuerat, hoc [lamen]tetur et mulier? ‖ 4 Cicero: Div. in Caecil. 13, 41 Vergil. Aen. II 204 ‖ 10 milis A

13 Non dolet se contemptam, quia mulier citius inuenit amatorem, quam is amicam. inle[ce]bris enim praeualet mulier.

15 crucia] sic alibi ‘et illis crucibus q̇. ṅ. ṅ a. a. d̈. n. r. g.’
amatorum enim inpotentium crux est amica

17 Da ueniam offensioni quam necessitas peperit. — Necessitas causa

22 Fides eni 6—7 oder mehr pra tueri ta ___6—7___ ergo fidem me _____ cium non m ___ retur

26 proin] propterea

35 Sunio] regio Atheniensium maritima

67 restituam] repraesentem. reddam] tradam

75 quorsum tu ires] narratio tua quo tenderet

78 huc] in iniuriam meam

83 numubi] numquid

84 claudier] poëtice ER abundat

85 ubi] quando

87 porro] postea. deinde

89 minas] minam dicunt esse quinquaginta denarios

90 haec] quae nisi prouocatus iniuriis habere non debui

91 spernor] fastidiosi est spernere. hinc et ‘spretaeque iniuria formae’

92 hac re] si sim cum milite

93 maxume] inpense. id fieri] puellam recipi

97 sincere] sine fuco

98 labascit: labi incipit. reprehendit mollis animi dominum seruus, qui eo iurgatoris personam sumit, quo amoris nutriatur inlecebra

99 misera dico quam] deest ‘magis’

100 quin] quam non

104 aut —] quasi triduum

108 mos g̈. è ṫ: o miseriae amoris! morem gerere amatoribus mulieres solent. sic in Andria ‘seu tibi morigera fuit in rebus omnibus’. nouum seruitii genus in amatore morigero inesse contendit

112 praesens] corpore. absens] animo
Hoc est illud uirgilianum (*sic*) ‘absens absentem a. u̇.’

---

15 alibi: II 3, 92 ff. ‖ 22 Fides exi[gitur quam non uis i]psa tueri. ta[nta culpa] ergo fidem me[am et constan]ciam non m[e]retur ‖ 91 : Verg. Aen. I 27 ‖ 99 *Die Erklärung setzt die verkehrte Interpunction* Ego non ex animo misera dico, quam ioco? *voraus, die auch der Decurtatus hat* ‖ 108 Andr. I 5, 59 ‖ 112 Verg. Aen. IV 83

113 Vide ‘ne cum’? somnias corpore, animo mea esse ‘nox’ desinas

114 Bene hoc speratur ab amata: si q[uidem] uindicat sibi amor et somnia. ut Vergilius ‘agit ipse furentem in somnis ferus’

115 me te oblectes] mei recordatione te laetifices

117 Sola remanet in scaena mulier innocentiam mentis insinuans ... Faedriae placitura (. . ?)

118 ingeniis: natura. Vergilius ‘nunc locus aruorum ingeniis’

122 Ordo est: quidquid feci, huius ca[usa uirginis feci]

II 1

2 satine] sufficienterne

3 rogitare] interrogare

13 horsum] huc uersum

16 nimis mihi indulgeo] multum mihi obsequor

21 (nec) magis continens: ‘fuit’ *ἀπὸ κοινοῦ*: [ho]c uno inquit momento temporis nec minus ineptus, hinc nec magis continens inuenitur

21 minus ineptus] id est cor[datu]s. — ergo cordatus ‘ruit’

22 pergit] [pr]ogreditur. ut ‘pergit[e Pi]erides’

Gnatho] nomen fictum ex gula. nam *γνάθους* dicimus malas quibus mandimus hoc est dentibus molimus quod di[ge]rendum transmittimus sto[macho. sic Vergilius] ‘malisq. audacibus’. ergo qui parcit mandendo, id est parasitus, merito uocatur Gnato (*sic*) quod uulgo di[ci]mus manduco

23 papae] laudis interiectio (S.)

24 honesta] [pul]cra. unde alibi ‘ita [m]e di ament honestus’

me turpiter . . dabo] erubescam

25 decrepito] [qui] per aetatem crepare id est loqui non possit. — [de]crepiti dicuntur [qui]a decrepant longam aetatem [qu]erentes et accusantes ipsam

25 Quasi non inmerito diuinauerit Faedria ‘et [is]tam times quae ad]ducta est ṅ. i.’

---

113 *Der Anfang unsicher.* nox = noctu, *wie einigemal bei Plautus* ‖ 114 Verg. Aen. IV 465 ‖ 118 Verg. Georg. II 177. locos A ‖ II 1, 21 *απο κυμου* A inquid A ‖ 22 *γνα* . . . A sth[omacho] A Verg. Aen. VII 114 manducio A par sit *statt* parcit? ‖ 21 fuit *statt* ruit? *oder ein Citat?* ‖ 22 Verg. Ecl. 6, 13 ‖ 24 alibi: Eun. III 2, 21 ‖ 25 Fedria A. *Oben* I 2, 80, *wo der Bemb.* ABDUCTAST *liest, die übrigen Hdss.* aduecta est

II 2

5 obsitum] coopertum. — obsitum: consenescentem seu sordidatum. hinc Lucanus ‘obsita funerea celatur purpura lana’. — squalidum] horridum. aegrum] tristem

6 quit istucin ornati est: nos dicimus ‘huius ornatus’. ceterum archaismos est, id est antiquitas exigit ’huius ornati’, sic alibi ‘nihil ornati, nihil tumulti’. et Sallustius ‘igitur senati decreto’

9 parasti] composu[is]ti. ap[par]asti

10 re] patrimonio

14 his rebus] id e. iniuriis. fieri] ut talis sim

16 inueni uiam] ‘inueni germa[na uiam’]

19 adrideo] adridere mirantem adsentari dicimus. aliter enim miramur probantes, aliter mirari nos simulamus . . unde ait [Horatius] ‘derisor uero plus laudatore monetur’

20? _____ situm ex tempore et loco . . . _____[12] oportune, ut alibi Terentius ‘in loco ego uero laudo’. et in tempore dicimus oportune, ut alibi ‘in tempore ad eam ueni quod rerum s. è. p.’

23 scitum] scientiae plenum. prorsum] omnino

ex stultis insanos facit] decenter a Grae[cis sum]it iocum. na[m para]doxon unum [. . di]cit *πᾶς ἄφρων μαίνεται.* id est omn[is stul]tus insanit

25 cuppedenari] aliter cupidinari cupiditatibus po[p]uli seruientes

26 cetari] citari qui salsamentum grandium piscium uendunt. — cetuari di[cuntu]r qui pis[ces uend]unt, ut V[ergilius ‘imman]ia ce[t]e’ _____ qui _____ dunt. nam _____ dicuntur _____ risa nimia _____ _____ rus dixit

27 re salua] patrimonio meo re perdita] alieno sumptu

30 quaerere] acquirere

31 sectari] imitari. sequi. — ideo et sectae dicuntur filosoforum quia sequuntur magistrum d[isciplinae]

32 uocabula] ut ex Platone Platonici, ex Ep[icuro] Epicurei

33 Gnathonici] tamquam auctor uiuendi eis Gnatho sit

II 2, 5 conseniscentem A Lucanus: Phars. II 366 ‖ 6 arcaismos A alibi: Andr. II 2, 28, *wozu Donatus:* Sic Sallustius ‘igitur senati decreto seruiendum ne sit’ ‖ 16 Verg Aen. IV 478 ‖ 19 Horat. A. P. 433. derisor ero A ‖ 20? *Das Scholion steht oben am Blatt, das V.* 8—36 *enthält. Etwa* [Oportune! oportunum enim com]positum ex tempore et loco . . [in loco dicimus] oportune, ut alibi Terentius (Heaut. III 2, 27) *u. s. w.* Alibi: Heaut. II 3, 123 ‖ 26 Verg. Aen. V 822 ‖ 31 emitari A ‖ 33 gnato A

34 cesso] moror

37 frigent] locum non habent amori. aut_____let ‘fridus’ e_____ ubi amor . s absced . t _____

salua res est] bonum nobis

38 nebulonem] allucem. ludere] inridere

39 suam] sine riuali

40 inpertit] adsociat

43 uro] inuidia lacero

45 uicissitudo] alternatio

47 sursum] [s]usum uersum

48 sic soleo amicos] id e. beare

52 triduum] quod petierat ab? ‘di’ Thais

54 insultabis] insilies. saliendo pulsabis

57 facete] urbane

59 Piraeum dicitur promunturium Athenarum, quod frequenter temptatum sit a piratis . πειρᾶν autem dicimus temptare

59 custos] quia non perpetuo muro Athenae cinguntur, sed maxima ex parte alluuntur mari, publicis illic custodiis merebatur

II 3

1 occidi] perii

2 inuestigem] uestigem: translatio uenandi. nam uestigatur omne quod latet . Vergilius ‘ubi moenia gentis uestig[emus]’

2 perconter] interrogem

3 ubiubi] ubicumque

4 deleo] abicio. dehinc] post hoc

5 taedet] pigrescit. cotidianarum formarum] quia haec Rhodo uenerat quam amabat.

10 dabit] ‘ĕ . ? ta’ faciet

17 inueni] cerea à. i: inter repperire et inuenire hoc inter est: repperimus quod obuium se oculis praebet. sic Vergilius ‘praeterea duo nec tuta mihi ualle reperti capreoli’. inuenimus quaerentes. sic Vergilius ‘inueni germana uiam’

18 in ea re] qua utilis ti]bi essse] possim

20 faxis] sis: sic uiuas? [. . . ?]

---

37 *Etwa* locum non habent amori. aut [amor sole]t frigidus esse, ubi amoris abscedit [copia?] ‖ 52 a fedria? ‖ 59 pyreum A ‖ II 3, 2 Verg. Aen. VII 131 ‖ 5 rodi A ‖ 10 cherea faciet? *oder wie Donatus* ‘uiolenta faciet’ ‖ 17 Verg. Ecl. 2, 40 *und* Aen. IV 478 ‖ 20 *Der Scholiast erklärt nicht das* FAXIS *des Bembinus, sondern* fac sis. *Hinter* si cui uas *ist das Blatt beschnitten*

21 neruos intendas] id est ubi elabores

26 quid tua s.: suspendit admirationem iuuenis, ut uim de eo amoris excutiat

27 solidum] forte. suci plenum] incorrupti sanguinis. — Quasi uirginem ostendit!

28? _____ tum populo praebeat. amat ui inuadere, qui ui amoris urguetur

28 clam: furtiuus amor non solorum ‘nouit’ esse mortalium teste Vergilio ‘Vulcani Marti[sque dolos] et dulcia furta’

uel ui uel clam uel precario] haec tria complexus est comicus. etenim induxit ubi precibus uxor retinetur, ubi clam cupido occupatur, ubi ui praeda fit castitatis. clam Glycerium, precario Fanium, ui Filumena

29 mea nihil refert] nihil: i. e. quomodo a te prouidenda sit. desiderio amatoris possessio sola perquiritur. non uim timet ille qui amat, optat clam subripere, optat precario possidere. aliud periculo adpetitur, aliud furto inuaditur, aliud ciuilitate subnectitur

31 Post ea quae certa enumerauit ‘reformat’ incerta

31 in uia] in platea. sic Vergilius ‘et strata uiarum’

32 [stomac]abar: furore[m st]omachi digerebam. [sic] et Horatius ‘Pelidae [s]tomachum cedere [ne]scii’

33 bonae] utilis. Vergilius ‘sis bonus a felixque tuis’

40 deierare] denegare iurando

45 Quasi maiorem moram faciat ipsa aetas

45 incuruus] corpore. tremulus] membris. labiis demissis] labellum pueri habent. ut Vergilius ‘calamo triuisse labellum’. labrum iuuenes necdum illi[s] labra a. labia mulieres siue senes. sed quantum Donatus commentator Vergilii refert, labeae dicuntur inferiores

49 aduocatus] arbiter

52 commodum] opportune

57 conclamatumst] haec translatio a defunctis uel ab exercitu qui

---

28? *Das Scholion steht oben an der Seite, es kann vieles zu Anfang fehlen.* ‖ 28 Verg. Georg. IV 346 ‖ 29 disiderio A ‖ 31 numerabit A refert *statt* reformat? Verg. Aen. I 422 ‖ 32 . . . omaci degerebam . [s]tomacum A Horat. C. I 6, 6 ‖ 33 Verg. Ecl. 5, 65 ‖ 45 Verg. Ecl. 2, 34. — *Lies* illi labra habent. — *Seruius z. d. St. des Verg. nennt den Donatus nicht, scheint aber gegen ihn sich zu wenden:* inanissimam quidem tentant facere discretionem, ut uirorum labra, mulierum labia dicantur. *Der erhaltene Commentar des Donatus zur Aeneis spricht weder* VIII 22 *noch* XI 576 *über das Wort* ‖ 57 Verg. Aen. X 738

pugnaturus est. conclamatum est: com ____10____ hinc Vergilius ‘conclama[n]t so[cii]’

63 duras fratris partis] laborat enim frater [prae]latione riualis di-ti[oris]

66 senem mulierem] tar[dum?], mollis corporis

70 alia res] inter est enim inter uirginem honestorum natalium et meretricem uitiorum usu ac libidine uiliorem

71 faciam sedulo] [grau]is poena amoris est (____?) differri

88 perculeris] [p]erturbaueris, adflix[e]ris

89 pergin] [tun]e in hoc perseueras?

89 callidum] inprouidum. temerarium

90 [cude]tur: frangetur. ex[cudere a]utem dicimus po[lire t]este Vergilio ‘ex[cuden]t alii sp. in. a.’

93 despectam] [de]spectam atque [co]mtemtam (*sic*)

99 di uortant bene] [d]i melius u[ertant]

III 1

1 agere] agere pro agebat. de sert ____10—12____ modo ponitur

4 prouiso] procedo uisendo

6 profecto] sine dubio

7 uel] etiam. rex] legimus et alibi sub regibus militasse Athenienses. habebant enim urbes commercia cum regibus teste Demosthene. nam et ipse Terentius alibi ‘in Asiam ad regem militatum abiit creme’

8 item] similiter

10 qui habet salem] * (salem dixit prudentiam) uel urba[nita]tem. hinc ‘plautin[os et nu]meros et lauda[uere] sales’

11 quid] quod: a[bso]lutum est .... — esset solicism ...
habes] intellexisti

12 gestare] pro gestabat credere] pro credebat

14 negotii] laboris

16 expueret] ‘usu’ abiceret. miseriam] maestitiam

17 elegantem] iocosum

40 inprudenti: ualde prudenti. hic auget uim praepositio. Vergilius ‘numquam inprudentibus imber offuit’. ‘Turnus ut infractos’

---

89 *Der Scholiast erklärt die Lesart* calidum ‖ 90 Verg. Aen. VI 847 ‖ 93 *Der Scholiast las* despicatam ‖ III 1, 7 athinienses A urbis A alibi: Heaut. I 1, 65 ‖ 10 Horat. A. P. 270 ‖ 11 *Dem Gedanken nach passt* ‘hoc’ sal (*oder* aliter) esset soloecismus. — intellixisti A ‖ 16 *Lies* pus abiceret. — mestitiam A ‖ 40 Verg. Georg. I 374. Aen. XII 1. infractus A

42 emoriri] amant poëtae addere syllabam, ut ‘duellum’ ‘indupe-ratorem’

44 purgon] purgatum me facis, excusatum

48 ut male urat] ut perniciose laceret

55 mordeat] cruciet. sic Vergilius ‘quando haec te cura [re]-mor[det]’

63 Et hoc adsentationis est. [apparet] stultum uelle ridere na[m facile] inuenisses ait quod est [tuae saga]citatis. inuenimus enim [id quod] latet. acutum igitur m[ilitem] dicit, cui licuit inueni[re id] quod latuit

III 2

4 [fid]icina: fidibus canente, quod [graec]e dicitur psaltria

7 ubi] quando

13 [pace: uenia] hinc Vergilius [pacemque] per aras exq[uirunt]

15 perpulchra] ironia

18 ex Aethiopia] ex Aethiopia erant in summo munere nigra mancipia eo quod rara ferrentur. nam de India adferri in Graeciam uidebatur esse difficile. nondum enim temporibus Terenti in dicionem Romanae potestatis accesserat India. primus uicit Augustus teste Vergilio ‘super et Garamantas et Indos p. in̄.p.’

21 honestus est] [h]onestus decorus. Vergilius: ‘[Da]rdanius capud ecce [pu]er detectus honestum’ [i]d est decorum

III 3

11 euasit] Vergilius ‘ut tandem ante oculis euasit’

III 5

6 obtundat] molestus sit

7 gestiam] satagam. emergam] exeam

9 gratiam hanc inibo] beneficium dabo

IV 3

13 temulenta ____10____ me ____8____ m uinum ____5–6____ atque eo _____ ac tu(?)men s _____ itubet

IV 4

5 cessassem] moratus essem

11 quisquam] sic in adelforum, cum mulier dixisset ‘Geta’, respondet ‘quisquis, sine me’

---

55 Verg. Aen. I 261 hec A ‖ III 2, 13 Verg. Aen. IV 56 ‖ 18 in Grecia A accesserat Indiam A Verg. Aen. VI 794 ‖ 21 Verg. Aen. X 133 ‖ III 3, 11 *Ist gemeint* Aen. IV 278 = IX 658 Et procul in tenuem ex oculis ‘euanuit’ auram? ‖ IV 3, 13 cf. Donat. in Andr. I, 4, 2 temetum uinum dicitur ‖ IV 4, 11 Adelph. III 2, 22

IV 6
12 et habetur] [hab]etur animo
15 monumentis] crepundiis quae infantes gestare solent (S.)
24 ulcisci] punire
30 in ius] in iudicium

IV 7
12 sibi cauit loco] ut tutus sit locus prouidit
36 os durum] [m]agna inpudentia
44 ubiuis] quandouis

V 2
2 dedita opera] [de indus]tria et cons[ul]to
6 angiportum] * (angiportum dixit uicum angustum) uel iter inter domus anfractum
21 ultro] insuper
51 opperirier] expectare

V 3
2 gratiam] uicem. qui] unde

V 4
20 ulciscar] puniam
30 adprime] ualde

V 6
20 nobilitas] defamas. unde nobiles dicuntur noti

V 8
9 in clientellam] in domesticam et familiarem tutelam (S.)
18 facilitatem] benignitatem
52 accipit] . . . [p]ascit . . Vergilius ‘illos por[tici]b. rex acci[pieb]at in am[plis’, i]d est pascebat (S.)
57 propino] trado

B. Die Scholien der älteren Hand.

Prolog
3 in his dixit inter hos (S.)
4 si quis . .] Luscium Lanuuinum dicit (S.)
inclementius dixit saeuius
7 bene uertendo paenitus euertendo. per inrisionem dixit (S.)

V 8, 52 Verg. Aen. III 353.

8 idem] Luscius Lanuuinus

(9 Phasma] propositio) Nomen est comoediae ph[asma] (S.)

13 unde dixit a quo: 'genus unde Latinum' (S.)

14 frustretur dixit decipiatur (S.)

15 defunctus dixit liberatus, ut dicit Vergilius 'defuncte periclis'

16 lacessere] laedere

21 perfecit dixit laborauit

25 Colax comoediae nomen est

36 qui] cur

43 factitarunt dixit frequenter fecerunt

I 1

2 accersor dixit euocor (dazu die jüngere Hand qui rogare debuerim)

5 prius: melius, ut Sallus[t]ius 'quae prima mortales putant'

6 pertendis dicit perseueras

nauite ___7–8___ tinu _____ induit _____ nauite _____ nue et _____

8 ultro] acceptis inimicitiis

9 10 Omnia ista uerba de iudicio sunt. actum quod dixit, definitionem negotii significat. sic et solutionem peristi, quasi sententiam quoniam suscepisti

10 eludit dixit inridet

11 proin] qua ratione uel proinde, sed melius est ut 'proinde' 'intollas'

13 quae res] amorem dicit

15 indutia . . dicitur (?) tempor . . ___5 6___ dier _____ dentur ____

20 egone illam] uidebo aut 'repeto' (?). haec tamen defecti[u]a sunt, quae amorem decent. illum] subaudimus 'militem recepit'

23 misere dixit ualde. nam et in Andria 'quam misere hunc amaret'

25 ultro dixit insuper, ut Vergilius 'his lacrimis uitam damus et miserescimus ultro'

Prol. 9 *Die Note* proposicio (*wie zu* Andr. prol. 9) *scheint neuer als die übrigen Scholien* ‖ 13 Verg. Aen. I 2 ‖ 15 Verg Aen. VI 83 defunctae A ‖ I 1, 5 Sallustius Catil. 36 ‖ 6 perseuerans A ‖ 9 10 suscipisti A *Lies* accepisti ‖ 11 *Vielleicht* ut 'proin' 'dein' intellegas ‖ 13 Indutia dicitur [a] tempore o[tium in] dies [e m] dentur [in dies]? ‖ 20 *Die Lesung* repeto *ganz unsicher* ‖ 23 Andr. III 2, 40 quam misere hanc amavit ‖ 25 miseriscimus A

27 taedet: paenitet

28 uidens dixit uigilans. Verg[ilius] in bucolicis ‘iam[qu]e uidenti sangineis fron[tem] moris et tempor[a pingit]’

30 quam queas dixit quantum possis

33 recte feras] aequo animo debes ferre

34 calamitas dixit grando, ab eo quod calamos frangat

35 intercipit dixit consumit

I 2

1 grauius: subaudimus quam ego feci

2 aliorsum dixit in aliam partem

4 horreo] sicuti de frig[en]tibus usurpamus ignem ..... et ex igne frigus usurpare p̊. nam et Ver[gilius] ‘hos penetrabile frigus adurit’

4 bono animo es] securus esto

5 ignem dicit amorem, ut Vergilius ‘ad mihi sese ultro offert meus ignis Amyntas’

9 uero modo per ironiam dixit. nam maiores nostri, ubi ponebant ‘uero’, semper ironiam significabant, ut Vergilius ‘egregiam uero laudem’

12 pariter fieret dixit inuicem nos amaremus

13 itidem] similiter

14 nihili penderem] pro nihilo haberem

17 faciundum fuit] necessitas conpulit. — faciundum maiores nostri ubi ponebant, quasi quandam necessitatem significabant, ut Vergilius ‘arma acri faciunda uiro’

22 hac lege] hac ratione

24 [Notandum?] una quod dixit ‘falsum’ ‘uanum’ et ‘finctum’. nam ‘falsum’ est, quotienscumque mentimur. ‘uanum’, quo[d cumque] nec factum [est] nec potest per rerum naturam [fieri] et a nobis dicitur. ‘finctum’ est quod contrarium est falso, ut quod [tamqua]m factum ‘est’ iam narretur

25 Hoc tractum a uase est

27 Rhodi] insulae nomen

30 ex Attica] ex Athenis

---

27 tedet penitet A ‖ 28 bucolis A sanguis A Verg. Ecl. 6, 22 ‖ I 2, 4 Verg. Georg. I 98 Boreae penetrabile frigus adurat ‖ 5 Verg. Ecl. 3, 66 (offert ultro) ‖ 9 eroniam A Verg. Aen. IV 93 ‖ 17 Verg. Aen. VIII 441 ‖ 24 unam A

32 signa cetera sunt uici uel plateae nomen. et uide quemadmodum proprietatem infantis descripsit. nam scimus infantes, 'mox oriuntur', non alia prius discere quam nomina parentum suorum

35 e Sunio] locus est unde piratae puellam rapuerunt

37 Educatio ad mores pertinet, doctrina ad iure peritiam

39 rem dixit amorem. hoc est consuetudinem coitus. hospitem dixit mercatorem

41 quia . . .] quare (?) mentiris

44 _____ propte[rea dix(?)]it quia _____ contenta, . . sed per . . . _____ su . . . . . en . . . _____ . . . . . eam portan . . _____ isse

46 in Cariam] [nomen] ciuitatis. * uel regionis. interealoci una pars est orationis et hoc significat 'dum ille absens est'

50 amabo . . . . aduerbium blandientis pu[tatur aut] uerbum. sed melius est ut aduerbium blandientis int[ellegatu]r

illic] aput Rhodum scilicet

51 auidior] auarus

52 honestam dicit pulcram. nam maiores nostri honestum dicebant pulcrum. nam paulo post dicturus est 'illumne obsecro inhonestum hominem' id est deformem

53 et fidibus scire] citharistriam dicit *

56 inprudens] inprudes dixit nesciens quod in domo matris meae fuisset erudita

58 rem dixit amorem

60 acceperim] puellam scilicet

64 quaesiui] si concubuisset *

69 parere dixit inuenire

83 num ubi] ubi dixit in aliqua ratione

85 ex Aethiopia] Aethiopia est gens nigrorum hominum

88 reginae dixit diuites

89 minas dixit libras (S.). pro ambobus] pro eunucho et pro Aethiopia

98 labascit] mutat

104 modo moror dixit nolo. ut Vergilius in quinto libro 'nec dona moror' hoc est nolo. et sic debes intellegere (_____ ?)

109 illi] eunuchum et puellam dicit

---

39 consuitudem A ‖ 50 rodum A ‖ 51 abarus A ‖ 52 paulo post: II 3, 65 ‖ 53 chitaristriam A ‖ 104 Verg. Aen. V 400

110 [In biduum] uidetur ei ualedixisse. non est hoc, sed illud magis intelligit? quod petiit Phaedriam ut biduo permitteret militis frui amorem, ut inde puellam ab[ducer]et

111 num quid uis aliud?] nisi osculum praecessisse animaduertas, non potes aliter intellegere

114 me somnies] stultum est imperare ut 'si quis' se somniet uel . . . m amet. sed legimus [apud] Vergilium nasci pie . . . . . somnia et continuatione praecept[ae curae?]

121 cordi] amori

124 adeo dixit valde

II 1

8 aemulum militem dixit

11 censeo] decerno

14 [usque] dixit sine [interm]issione

18 stat sententia] placet, ut Vergilius 'stat casus renouare [omnes]'

20 eundem modo dix[it pro] e[o]sdem. syn[chy]sis est [per nu]meros

21 continens] erat *

25 decrepito] annis 'infecto'

II 2

1 Quid interest inter hominem et hominem!

3 mei loci] [ri?]ualem in salibus. eiusdem fortunae
ordinis] condicionis

4 abligurrierat] consumpserat deliciose
haud inpurum] non inprobum

5 aegrum dixit sollicitum [noue. nam] qui morbum patitur, et aeger et aegrotus dicitur, qui sollicitudinem, aegrotus tantum

8 prae me] mei comp[aration]e, quia mei comparatio illum in[f]elicissimum indicat

25 cuppedenar[i di]cuntur qui poma distrahunt [aut i]deo eos sic appellauit [qu]asi quod nummorum cupiditate teneantur

59 Piraeus portus est in q[uo] Chaerea uectigalium operas 'exege-

---

110 maledixisse A petiet Phedriam A ‖ 111 potest A ‖ 114 apud Vergilium: *wo?* ut aliquis? [tu]m amet? ‖ II 1, 14 *Ist die Beziehung und Ergänzung richtig, so ergiebt sich, dafs die Bemerkung in den Donatischen Scholien* Ordo est 'usque ut defatiger' *polemischer Natur ist* ‖ 18 Verg. Aen. II 750, *wo Servius gleichfalls durch* placet *erklärt* ‖ 20 si . . . sis . A ‖ II 2, 4 diliciose A ‖ 5 *Anders ist die* differentia *gefasst von Donat.* in Andr. I 2, 21. Serv. in Verg. Ecl. 1, 13 ‖ 25 pomo A ‖ 59 pireus A cherea A. *Der Schluss etwa*

bat', id est praepositus p[ortus] erat. et in hoc ser . . t . . uituperatur qu . . . . . scentem in . . . publicum nu . . . . . mus . . . . . stud _____

II 3

6 harum dixit uilium
10 quae dabit] [uiol]enta faciet
13 alacris dixit. nam et acr? . . . . . cris adm . . . . orant
16 qui] unde
21 neruos modo labores dixit
23 demissis] incuruis
24 habitior] solidior. pugilem dixit athletam
29 potiar] fruar. modo] tantummodo
32 stomachabar] irascebar
37 quinni dixit cur non
40 deierare dixit ualde uel sancte iurare
48 quid tum] quid deinde
52 commodum dixit cito et utiliter
63 riualis dicitur coamator
70 alia res] quia illa uirgo est, haec autem mulier
77 propter dixit iuxta, ut Vergilius 'propter aquae riuum'
80 audio] diligenter aduerto
87 garris?] '. . rbanaris'
89 callidum] intemperans
90 at — faba] ne hoc malum in me resiliat quemadmodum illi qui fa[bas] caedunt (*sic*)
92 crucibus] meretricibus
94 itidem fallam] similiter reddam uicem
99 auctoritatem] consilium

III 1

4 triumphat] gaudet
5 deducam] Aethiopiam et eunuchum
5 6 est — omnia] probaui semper
7 uel dixit etiam. et Vergilius ['uel] Priamo mis[e]randa man[us]'
10 transmonet] transfert

Et in hoc Ter[en]t[ius] uituperatur, qu[od adule]scenten in [hoc] publicum m[unus] . . . . . ‖ II 3, 13 nam et ala[cer et ala]cris adm[issa] erant ‖ 24 athletam A ‖ 63 coamatur A ‖ 77 Verg. Ecl. 8, 87 ‖ 88 *Das Lemma ist unsicher* ‖ 89 intemperans *setzt* calidum *voraus* ‖ 90 *Lies* cudunt: *am Schluss fehlt etwas* ‖ III 1, 5 *Lies* Aethiopissam ‖ 7 Verg. Aen. XI 259

15 quasi . . nostin?] dubitantem militem dicit

19 perpaucorum] ualde

21 mordere clanculum] latenter mihi inuidiam mouere

23 [inpens]e dicit acerbe

29 Gnatho] parasitum dicit

30 tetigerim dixit conuicio lacessierim

34 scortum] meretricem

36 lepus dixit infamis, qui dicitur lepores per singulos annos sexum mutare. — pulpamentum dixit muliebre corpus

40 dolet dictum] uehementer ego gestio hoc dixisse
inprudenti dixit innocenti

41 perditus] mortuus est

42 emoriri pro eo quod est emori: pro persona militis locutus. nam aput comicos personae pro qualitate sua inducuntur. nam talis est regula: omnia uerba infinito modo RI terminantur per omnes coniugationes absque tertiam productam (*sic*). nam quando uolumus personam callidam exprimere, 'emori' dicimus, quando stol[i]diorem, emo-
[riri ———————

43 haut iniuria] non iniuste

44 de istac] de Pamphila. suspicionem enim habebat meretrix quod eam miles amaret

45 nihil minus] non

52 commissatum] comisatio est proprie conuiuium meretricum et adulescentulorum

57 expectat atque amat] probat. ut Vergilius 'et rebus spectata iuuentus

58 iamdudum dixit nunc primum, ut Vergilius 'iamdudum sumite poenas'

60 Inridet militem

III 2

1 Noue dixit 'uocem uisa', cum sciamus uocem audiri. sed tale est et illud in Vergilio 'uisaeque canes ululare'

3 Inter 'sauium' 'osculum' et 'basium' hoc interest, quod sauium meretricibus 'ransum', quod causa suauitatis datur, basium autem

---

23 acerbae A ‖ 30 tetegerim A ‖ 42 comecos A *Nach* emo *ist der Rand verklebt* ‖ 43 iniustae A ‖ 44 milis A ‖ 52 propie A ‖ 57 Verg. Aen. VIII 151 ‖ Verg. Aen. II 103; *vgl.* Donat. in Andr. I 4, 1 ‖ III 2, 1 Verg. Aen. VI 257 ‖ 3 *Im Allgemeinen stimmt diese* differentia *mit Donatus* z. d. St. *Die Trivialscholien der Terentiushdss., welche auf eine gemeinsame Quelle zurück-*

circa pudica matrimonia, osculum circa liberos uel parentes. nam et Vergilius ‘oscula libauit natae’

13 pace] beneuolen[tia]

18 [u]sque dixit de longe _____

20 liberali dixit pulchra. . aetate integra] adulescentem. ut Vergilius ‘adque [in]teger aeui Ascanius’

25 sollertem dixit peritum. et ide[o] quod solus in arte sit, sollers dictus

30 quidam] militem dicit

41 opperire] expecta

III 3

3 labefactarier dixit decipi

6 repperit] inuenit

7 seriam] necessariam dixit

11 euasit dixit peruenit

12 iam diu] iam olim

16 quid habuisset] quod signum habuerit, quando perierit

21 maiusculast] maior me

III 4

5 coniectem] suspicer

III 5

3 i Me interfici libenter pati possum, ne scilicet uitae longitudo corrumpat hoc gaudium. talis est et in Vergilio sensus ‘o Lycida uiui peruenimus’

4 [ne] ac[ces]sus temporis [co]nr[um]pat istam [laetiti]am

6 [c]untundat (*sic*) dixit adfligat

20 forte fortuna dixit casu

40 in hominem dixit contra hominem

53 limis] obliquis oculis

55 pessulum dixit fer . . . . . orem

60 Discum] nomen proprium liberti

62 exulo] exclusus sum

IV 1

11 M. G: per omnes gentes

12 tendere] perseuerare

---

gehen, haben hier folgenden Versversuch: Basia coniugibus, sic et oscula dentur amicis, Suauia lasciuis miscentur grata labellis. Verg. Aen. I 256 ‖ 4 Verg. Aen. VI 120. pulchrae A ‖ 20 Verg. Aen. X 255. eui A ‖ III 5, 3. 4 interfeci A Verg. Ecl. 9, 2 ‖ 5 fer[reum ue]ctem? ‖ 60 propium A

IV 2

6 mihi coepi irasci

IV 3

2 facinus] τῶν μέσων est 'facinus'. nam potest et bonum esse, potest et malum. ideo semper cum epitheto debet poni

6 uenefico dixit [mutabi]li, quod se mutet * quemmammodum m . lefeci

14 monstrum dixit, quia eunuchum simulabat

IV 4

1 Deformis erat m . . . . . ter et putabat . . . . ne se fingeret et . . . . . [. . . . . ?] quenda . . . [. . . . . ?]

2 male conciliate] male comparate

6 offendissem: proprie. inuenimus quos quaerimus, offendimus quos ex inprouiso inuenimus

10 oculis suis: p[leonasmos] id est exs[uperati]o. qui enim [uidet, is debet] oculis uidere

11 quisquam ideo dixit, quia maiores nostri 'quis' et 'uir' dicebant et 'mulier'. ideo dixit 'quisquam'. debuerat enim dicere 'quaequam'

21 uietus: incuruus. proprie autem uietus dicitur lentus, unde et uimen dicimus. ueternosus: piger. ut d[icit] Vergilius 'ne[c] torpere [graui] passus sua regna uet[erno]'

22 colore mustellino dixit lentiginosa [fa]cie (S.)

24 denuo, non mihi. nam nec interrogauerat eum. sed denuo respondeat mihi, quia tibi i[am] respondit

30? Hic notatur a multis Terentius, quia te . . . prae . erit . . . pro prie? . . . ti posuit

44 extorquere dixit exculpere (*sic*)

50 Sicut me scio uiuere, sic et illius dolum hoc esse scio, id est Parmenonis. technam artem dixit. hoc autem graece dixit

54 nescis dixit 'ne dixeris', ut Vergilius . . . . re he . num _____ eue _____ up . .

IV 6

4 si ad rem conferentur] si ad uerbera uoluerit uenire

IV 3, 2 τωv mesum est . . est A epititon A ‖ IV 4, 21 Verg. Georg. I 124 ‖ 30 *Wohl zu* noras *v.* 31: quia te[mpus] praeterit[um] pro prae[sen]ti posuit. *Donatus merkt freilich an, dafs* modo *hier von vergangener Zeit stehe*

8 haec: quae tu uidisti aput militem. nam praesentem . . . . tiscentemu . . tam militem

16 in risco] in arca

18 apage] abscede. hoc autem graece dixit. Sis autem si uis dixit

23 set — admitterest] stultus sum satis s[i] id quod possum uita[re] non uitem

IV 7

7 peniculum dixit [spon]giam [latine]. nam spon[gos grae]ce dicitur

V 1

9 certo comperi] sic probaui

14 abiens tibi] abscedens a te

16 dispudet] ualde me pudet

V 2

32 firmum] solidum

36 conflata[coniuncta

60 pugnam] pugnando stuprum

V 3

12 qui] unde

V 4

6 confeci] feci ut stupraret

8 palmarium] summum

14 ligurriunt] leuiter gustant

38 unquam] aliquando

HEAUTONTIMORUMENOS I.

Prologus

1 partis] partes officia scenicorum pro portione fabulae diuisa per singulos (S.)

seni] id est mihi, ut Vergilius ‘pro _____ debat ‘ilum pro mih _____

2 adulescentium] adulescentium: ornate singulari numero per pluralem occurrit

---

IV 6, 8 nam praesentem [uidis]ti (scen?) temu[len]tum ‖ 16 archa A ‖ 18 graecae A ‖ IV 7, 7 graecae A

Heautontimorumenos. Prol. 1 Verg. *wo?* pro *ist ganz unsicher, zweifelnd habe ich auch* paru *notiert.*

3 quidam sic exponunt: primum quod ueni eloquar, deinde dicam cur partes seni poëta d.[ederit] quae sunt a [dulescentium]

quod: deest propter (S.)

4 integra graeca: a nullo translata (S.)

integr̃ com̃: nouam in s . . . . . sam, ut Cicero i . . . . . nitudo eius re . . . hominum at q . . . . .

6 duplex] graeca et latina (S.)

duplici] uno (S.)

7 nouam] Eautontimorumenon nouum apud Latinos (S.)

'qui' acut . . . . . nuntia . . . . . et prosi(?)t . . . . tiuum es . . . . ta . tum pro . . . cum ergo _____ troiae qui [primus] ab oris'

8 cuia] antique (S.)

9 (id)] in hac syllaba moram rythmus accipit

10 didicerim] docet poëta, discit actor, edunt magistri (*sic*)

12 actor proprie accusator

13 sed hic] se digito ostendit

a facundia] 'a' vetuste additum. facundus dicitur qui bene fari potest, eloquens qui et inuenit et dicit (S.)

16 nam quod] nam pro ceterum (S.)

distulerunt] dissipauerunt (S.)

17 contaminasse] corrupi[sse] (S.)

18? id] rem? hoc illud est contamina _____ re fabulas

19 autumat] [confirmat,] diis credit, confidit

22 dictitat] adsidue dicit (S.)

23 * studium musicum] artem poëticam (S.)

25 quia hoc per uos iudicare potestis (S.)

26 * oratos uolo] exoratos uolo

27 * aequom] aequorum hominum (S.)

28 crescendi copiam] honorem potestatem (S.)

30 —? [ille: b]ene pronomine [—? pro] nomine usus est ut [sine no]minibus eum ostenderet

31 * in uia] in platea (S.)

32 cur: pro quod (S,)

35 aequo animo] propitio (S.)

36 * statariam] — ut statariae dicuntur personae aut mo[tori]ae.

---

6 uno *setzt natürlich als Lemma voraus* simplici ‖ 7 'qui' acut[e pro]nuntia[ndum]: *das Vergilische Beispiel zeigt, daſs es sich um die Nachstellung des* qui *handelt* ‖ 18 rem *ist zweifelhaft. Das Scholion steht oben an der Seite, die V.* 1—16 *enthält* ‖ 26 exoratus A

statariae dicuntur, ubi personae tran[quillae] sunt, motoriae autem ubi sunt [conci?]ta[tae perso]nae

45 gregem] grex: leuis turba scenicorum (S.)

defertur] deferuntur proprie quae u _____ sunt uel uoluptati uel utilitati (S.)

46 pura: sola uel simplex

50 seruire] seruiendi _____ mora usus e cum nos _____

I 1

1 nuper admodumst] ‘nuper’ interdum ipsum tempus, interdum spatium ab aliquo tempore indicat. sed quia et longe ante et paulo ante significat, addidit ‘admodum’

admodum] ualde

_____ dicat _____ itur _____ ctius

7 praeter] ‘praeter’ ‘extra’ uel ‘secus’ uel ‘ante’ significat

12 nemo: pro quisquam (S.)

13 proinde] proinde coniunctionis uim, non aduerbii habet modo (S.)

15 deest ‘nam’

mane] ‘mane’ modo aduerbium est. alibi nomen uidetur ut ‘mane nouum’

uesperi] uesperi et uespere, heri et here. [Lu]canus: ‘uespere pacato’. Iuuenalis ‘res hodie [minor] est here q[uam] f[uit]’ (S.)

16 in fundo] [fun]dus dicta uilla [ab] eo quod in ea [sit] ac nitatur res [f]amliaris

18 remittes: omittes

20 *paenitet] parum uidetur [ut] Vergilius ‘non metus of[fi]cio nec te certa[sse] priorem paenitea[t’ i. e. pa]rum uideatur (S.)

21 consumis] [. . .? quo]d inpenditur [. . .? . . .] us dicti _____ quod finitur _____ consumi _____ seruis _____ t

22 exercendis] exercetur labore qui fortis est, fatigatur qui debilis (S.)

26 uel: pro aut

28 usus] ‘usus’ modo opus significat, alias utile

30 laboris: calamitati[s] _____ ut . . . . breuiter t _____ laes . . . . tremum a la _____

---

45 quae u[el honori] snnt? ‖ 50 seruiendi [uerbo ueterum] more usus est cum nos [inseruire dicamus] ‖ I 1, 1 et longe et ante A ‖ 15 Verg. Georg. III 325. Lucan. VII 17. Iuvenal. III 23 ‖ 20 Verg. Aen. I 542 ‖ 22 *Der Anfang vielleicht* [quo]d inpenditur [sumpt]us dicitur, quod finitur [consumtione]

33 retice] reticemus dolentia, obticemus pudenda, tacemus secreta

37 adpone] antepone

50 accusabam: et non obiurgabam. [n]am hoc beniuolentis est, illud [i]nimici (S.)

hem] haec interiectio tacitam ob conscientiam su[mi]tur (S.)

54 tantisper: nunc pro tamdiu. na[m] aliter in consuetudine est (S.)

59 pauperiem] paupertas est mediocrium, pauperies mendicorum (S.)

62 uictus est] non 'cessit' aut 'paruit', sed quod est oppressi 'uictus est'

71 incerto: fracto. ut dicimus 'certo animo' id est forti et firmo (S.)

72 adsido] sedemus desidia, ut Vergilius 'sedent spectantque Latini'. residemus otio ut 'iam pridem resides animos'. praesidemus rei commissae ut prouinciae, [adside]mus aegris, iudicantibus (S.)

73 festinare] in re praepropera infinito modo pro indicatiuo usus est (S.)

75 lenirent] lenire pro . . . . . dicitur . . . . . tius 'a(?)n . . . . . lento . . . .'

78 sumptus] sumpto . . . . . suman . . . . . titu . . . . .

79 solus] 'unus' est, praeter quem nemo, 'solus' dicitur de multis (S.)

83 id est omni malo dignus sum

86 interea usque] parhelcon u . . . . num repetiuit [usque]

87 parcens] seruans, ut Vergilius 'natis parce tuis' (S.)

88 prorsus: recte ac plane. id est in totum. nam prorsus est priorsus, rursus retrorsus. inde et prorsa oratio dicitur, quae recta pr[o]fer[a]tur ne[c] inflexa cantilenis (S.)

89 nec uas: archaismos. nos enim dicimus 'et uas'. nam sufficiebat 'nihil relinquo' (S.)

conrasi] collegi

91 exercerent: resarcirent. hoc est 'in sumptu exercentur suo'. Vergilius 'ferrum exercebant' pro in ferri fabrica exercebantur (S.)

94 exerceo: fatigo, adfligo, ut 'nate Iliacis exercite fatis' (S.)

96 fiam: uetuste positum

---

33 *Cf.* Donat. in Eun. V 1, 4 ‖ 54 consuitudinem A ‖ 72 Verg. Aen. XII 15. I 722 ‖ 73 *Die Erklärung von* festinare *als* 'infinitiuus historicus' *setzt Interpunction nach* uideo alios *voraus* ‖ 75 liniri A. *Etwa* lenire pro [minuere] dicitur. [Sic Hora]tius 'im[pium] lenite [clamorem]' Carm. I 27, 7 ‖ 87 Verg. Aen. X 532 ‖ 91 Verg. Aen. VIII 424 exercibantur A ‖ 94 Verg. Aen. III 182

98 particeps] tale est [illud] in Verrini[s de urbana prae]tura ‘qu[ibuscum] uiui bona [nostra] partim[ur]’

101 ut ait Cicero ‘qualis es talem te omnes existiment’

108 ‘hic’ nota, non ‘hoc’

109 si est commodum] si tibi placet

116 diei: τῷ ἀρχαισμῷ abundat (S.)

117 (tempust)] tempus supra horam significat (S.)

118 propediem] cito

120 conuiuas] conuiua dicitur qui uocatur, conuiuator qui uocat (S.)

I 2

1 haud quamquam] quaquam: uel non uel non nimis. nam negatio est mixta cum quadam aestimatione, et est una pars orationis. etiam tempus significat

2 cum nuntio] [mod]o si[gnific]a[t nuntius e(um qui nuntia]t

3 proin tu] pro itaque tu

5 quem uolui] subaudimus adesse (S.)

7 non est: in Asia scilicet. deest ‘nam’, ut sit ‘non est in Asia, nam apud nos est’

8 quid ais] non est interrogantis, sed laetantis (S.)

11 inuitatum: quem inuitaui aut nunc inuitatum (S.)

amplius] quidam ita legunt ut sit ‘amplius’ ‘insuper et praeter caenam hanc ei laetitiam darem’

14 se faciat] pro sibi faciat (S.)

incertumst] incertum pro incertus est, ut Vergilius ‘Teucrus Rhoeteas primum est aduectus in oras’ pro ‘primus’ (S.)

18 narrat] ‘narrat’ inquid, non ‘dicit’ qu[od (non?) abiit] in consuetudinem

credere] Vergilius ‘nec sit mihi credere tantum’ (S.)

19 quin] pro quod non

quae quidem in homine dicuntur bona] alia enim [bona sunt se]cundum [sapientium sen]tentiam, sci[licet ea so]la quae ad [ani]mam refer[untur]

21 perinde: modo similitudinem significat (S.)

25 illi] patri aut certe Cliniae

98 Cic in Verr. Act. II, I 44, 113 ‖ 101 Cic. p. Caelio 3, 8 ‖ 117 *Das Scholion beweist, dafs* tempus est *zweimal stehen muss* ‖ 116 τω αρχαισμω adundat A ‖ I 2, 1 estimatione A ‖ 11 quidam *interpungierten also vor* amplius ‖ 14 Verg. Aen. III 108 retheas A ‖ 18 consuitudinem A. *Die* proprietas *von* narro *giebt Donatus in* Andr. IV 3, 19. Verg. Ecl. 10, 46

30 insimulat: dicit. nam insimulare dicitur et qui falsum dicit et qui uerum. ut Cicero ‘nihil eorum quae Galli insimulabant negauit’ (S.)

iniuriae] quas iniurias fili errantes uocant (S.)

31 paulo qui est homo tolerabilis] aut ‘ei’ subauditur aut ‘eum’. si ‘ei’, sic intellegimus: uniusmodi sunt ei qui est homo tolerabilis. aut ‘eum’ scortari crebro uolunt, ut sit filium qui sit tolerabilis. aut singularem numerum pro plurali posuit, id est ‘qui sunt tolerabiles’ (S.)

35 Clitipho consilia consequi consimilia] consilia consimilia: appetebant prisci uerba ab isdem litteris incipientia. Vergilius ‘sola mihi tales casus Cassandra canebat’ (S.)

II 1

1 _____ [pa]tre[s] _____ quam forti _____ tore et . .

---

3 adfinis] adfines: participes proximosue (S.)

4 moderantur] [mo]derari est [m]odum dare al[t]eri

5 ne ille] ne: ualde. Cic. ‘ne illi uehementer errant’ (S.)

6 cognoscendi] [cog]noscendi [pecca]ta

peccati] [peccat]is: deest ‘in’, ut sit ‘in peccatis’, et est [figura per] casus

10 quam: quantum, ut sit ‘quantum surdo’ (S.)

11 magis] non ‘magis quam patris’. nam nihil significat. sed ‘magis quam antea’ (S.)

13 nam: inceptiue, ut Plautus ‘nam ego hanc machaeram’ (S.)

sat] satis

15 procax: instans in petendo. unde proci matrimoni. et Vergilius ‘procacibus austris’ id est inprobis et inportune flantibus (S.)

nobilis] *τῶν μέσων*. nobilis Afri[ca]nus. nobilis [gla]diator (S.)

17 pridem] olim (S.)

etiamdum] ut ‘nondum’, sic ‘etiamdum’ (S.)

II 2

2 uereor] ‘uereor’ dicitur qui rationabiliter terretur, ‘formido’ qui sine ratione

mulier: ex sexu (S.)

---

30 Cic. in Catil. III 5, 11 (nihil ex eis) ‖ 31 qui sunt tolerabilis A ‖ 35 Verg. Aen. III 183. casos A ‖ II 1, 5 Cic. in Catil. II 3, 6. uehimenter A ‖ 6 *Die Kalliopeische Lesart wird erklärt* ‖ 13 Plautus Mil. I 1, 5. maceram A *Cf.* Donat Prol Ad. 15 ‖ 15 Verg Aen I 536

corrūpta: ad corruptorem tra[ns]tulit culpam

3 mihi anim, ex à.] pro quae me terreant. animum autem dicit quam illi praesens effecit metus sollicitam cogitationem (S.)

7 praesagit: sagus scius doctus, unde praesagus praescius. sagare (*sic*) est enim satis agere hoc est multa scire (S.)

8 diiudicare: inter duas partes ferre sententiam (S.)

9? cum esse _____ _____ nuntiandum qu _____

II 3

4 ancillarum gregem] ut minorum pecorum greges et maiorum armenta dicuntur, ita et humillimae condicionis homines greges appellantur. Cicero in Inuec[tiuis] ‘in his gregibus omnes aleatores, omnes ad[ult]er[i], omnes inpuri inpudicique uersantur (S.)

8 abidum] ‘dum’ abundat. parhelcon. et saepe imperatiuo additum ut ‘adesdum. paucis te uolo’ (S.)

10 sollicitat: sollicitare est ualde mouere a solo e[t cita]re. Vergilius ‘sollici[tand]a tamen te[llus]’ (S.)

16 interea loci] ‘loci’ parhelcon. nam ‘loci’ omni significationi addi solet. Ennius ‘flamma loci postquam concussa ‘preturbine’ saeuo (S.)

21 gratum] [gratu]s significat cum uel ego memini accepti ab aliquo beneficii [uel ali]us memor est a me dati (S.)

22 de nostris] propter

28 hoc primum] deest uel audi [u]e[l di]cam, [ut Vergilius ‘ń]eq. me [Argoli]ca de gente negabo. hoc primum’

30 alterae] ueteres alterae, ut solae et totae (S.)

31 pultat] frequentatiuum est a uerbo pulsat (S.)

37 Bene . . . n (___?) dicit la . . gno (___?) mina pl . . . . ur (___?) to ut in . . . . ess (___?) e p . is u . . . t com ___

39 uitam . . exegerit] uitam exigere laboriosi dicuntur et qui usq. ad ultimum uiuunt (S.)

40 interuentum] interuenire saluti? uenire et opprimere aliquid [celan]tem quod celari non possit

41 Noua locutio ‘ded[it] existim[andi copiam]’

II 2, 3 quem A presens A ‖ 7 *Lies* sagire ‖ II 3, 4 Cic in Catil. II 10, 23 ‖ 8 Andr. I 1, 2 ‖ 10 Verg. Georg. II 418. *Dieselbe Etymologie giebt Paulus* ‖ 16 Enn. Ann. 553 Vahl. *Nicht etwa* Flamma rogi postquam concussa*st* turbine saeuo? ‖ 28 Verg. Aen. II 79 ‖ 30 alter A ‖ 37 *Nicht sicher ob* dicit la *oder* icitia ‖ 40 subito *statt* saluti?

44 Mire additum ‘texentem telam’, cum sufficeret dictum ‘texentem’. deinde ‘telam’ pro ueste posuit (S.)

offendimus] offendere ———— nec prouisum ———— [ue]nerit

ἐξ ἱσταρίου γὰρ ἐκρέματο φιλοπόνως πάνυ (S.)

48 nulla mala rem esse expolitam muliebri] mala refucat[am]

49 capillus] capillum dicit more suo crinem incultum (S.)

50 reiectus: retro iactus an iterum iactus, ut appareat pulcritudo crinis (S.)

pax] hoc m ————

52 subtemen dictum ab eo quod subeat stame[n sub(?)]te(?)men est . . am (?) stamen quod ————————

53 καὶ θεραπαινὶς ἦν μία
αὕτη συνύφαινεν ὑπαρῶς διακειμένη (S.)

obsita] ut ager obsitus spinis dicitur (S.)

54 inmunda inluuie] propter [inlu]uiem (S.)

55 sordidatam et sordidam] habitu sordidatam et ueste, corpore sordidam et iuluuie (S.)

57 internuntii] internuntios pro seruis posuit. sed sententia haec ita est: qui non neglegerentur, si essent internuntii (S.)

60 adfectant uiam] proprie. Vergilius ‘uiamq. adfectat Olympo’. adfectare est autem ‘ad se uelle facere’. quomodo est illud ‘uerum ubi nulla datur dextrā adfectare p̊’ (potestas) (S.)

68 nihil esse sciebam] quod timebas scilicet (S.)

sciebam: horum uerborum quae tertiae coniugationis sunt . . . . cer . . . . . tempora declinationem habent. seruimus [serui]em[us], scimus sciemus, nutrimus nutriemus. Vergilius: [‘quem matris ab u]bere raptum ṅ. [Nutribant]’ et ‘auro insignibant’ ————————

72 inpudentem audaciam] inpudens audacia est ubi nulla necessitate opposita ipsi nobis pericula quaerimus in quibus aliquid audeamus (S.)

75 perierim] pro peream (S.)

76 Ordo est ‘atenim, si sinas, dicam’ (S.)

---

44 *Die Spatia sind unsicher. Vgl. den älteren Schol. zu* Eun. IV 46. εσρεματο A ‖ 50 *Die Bemerkung zu* pax, *die bei Schopen gedruckt ist, steht nicht in der Handschrift* ‖ 52 *Vgl.* Varro de l. l. V 113 Subtemen quod subit stamini ‖ 53 φεραπαινις A συνύφαινε Meineke ‖ 54 inluuiae A ‖ 60 Verg. Georg. IV 562 olimpo A Verg. Aen. III 670 ‖ 68 Verg. Aen. VII 484 *und* 790

77 quasi cum] aut conparationem quandam uoluit inducere et non patitur Clitifo, qui negotium audire et rem solam uult: aut quia simile quaerebat et extra rem est et ideo ille ‘ambages’ dicit: aut quia hoc sec(ur)us e[t] contemnens dicit (S.)

79 enimuero: no[ta enim]uero semper [uerba] stomachant[is introdu]cere

81 Mire ‘uis’ ter positum . . . . (S.)

82 haut stulte sapis] ironice (S.)

91 age age] age: haec repetitio quasi aegre permittentis est et uix adducti ut consentiat (S.)

92 pulchre] ‘pulcre’ stomachosa ironia est _____ mire expressit uerborum consuetudine s _____ quidem non id quaeritur modo _____ amato _____

94 ad tuam matrem abducetur] quasi oppignerata et deposita arraboni. aut ad indulgentissimam (S.)

102 quod boni] quidam putant: quod boni, quod fortes. sed mal[e]. si quidem diacope sit. nam hic ‘boni’ ordo: quod boni d[a]tur fruare dum licet. nam nescius eius sit potestas posthoc an numquam tibi

103 dic modo uerum] quasi supra iocatus [esset]

105 deest clam

111 iudex: magna necessitas abstinendi peccato est iudicem dici. ‘nam quis huic ignoscat qui uindex debeat esse peccati’? inqui[t cui omnis(?)] potestas est et in eo rei sunt fama fortuna res positae(?)

accusandus] blande: non uerberandus (S.)

112 ridiculum] [su]perua[caneum]

116 _____ a quia _____ is signif _____ onestum _____ per hoc _____ . rones _____ ut Vergilius _____ tp̣pro

117 scilicet facturum me esse] ‘scilicet’ naturaliter infinitiuo modo seruit, praeterquam cum ironiam significat. nam ‘scilicet’ scire ‘licet’ significat (S.)

120 perdoctast probe] aut ‘per’ parhelcon abundat aut ‘probe’ (S.)

121 qui] unde (S.)

122 in tempore] oportune (S.)

---

77 secus et contemnes A ‖ 79 sthomacantis A ‖ 92 sthomacosa consuitudine A ‖ 105. 106 *Die weitläufige Angabe der Wortfolge setzt höchst wahrscheinlich die Versfolge voraus, die Bentley herstellte, ohne zu wissen, daſs sie auch die der ersten Hand des Bembinus ist.* — 105 clam *steht über dem ausradierten Vers* Eius sit ‖ 120 per poeca abundat A

124 misere: nimis. quia omne nimium non bonum. alibi ᶜeam misere amatᵓ (S.)

125 arte] [quidam ar]te producta $\bar{\eta}$ (ultima?) legunt, sed melius correpta, id est arte [muliebri _____] ironicos pro stult. ut in Andria preces

127 eademque: antique posuit pro una (S.)

quam gratissimum] ᶜquamᵓ et ᶜuelᵓ adicies uetuste superlatiuo

128 sed heus: et hic heus admonentis est (S.)

uidesis ib. ᶜsisᵓ blandimentum est quia saepe additur uerbo imperatiui modi

ᶜsisᵓ siuis et idem ualet quod sodes (S.)

ruas] diru[as]

129 perspicax] ad perspic _____ minor pote _____ suum inp _____ aliter _____ tens _____

131 inuersa: ambigua, figurata (S.)

euersas] infractas inflexas amator[i] eq. deiectas (S.)

131 sq. Quae faciunt amantes ad conuertendos in se oculos eorum quos amant, ut significare furtim aliquid mutuo nutu possint (S.)

138 saltim: ultima [linea?]

139 istic: pro iste, ut ᶜhic illicᵓ. est enim integrum ᶜistecᵓ (S.)

II 4

1 edepol: [modo lauda]ntis. ma[xime uero] iuran[tis solet ēē] et met[uentis]

2 studuisti] a satisdando studere dicitur. nam rei studere est satisda _____ (S.)

4 *ἀνδρὸς χαρακτῆρ ἐκ λόγου γνωρίζεται* et item *λαβε*[*τε*?] _____ (S.)

5 in animo] abundat

7 boni scilicet

11 prospectum] ab his qui ob amorem frequentes erant (S.)

13 Quia ᶜquisᵓ et ᶜcuiusᵓ infiniti sunt numeri pronominum, cum ad multitudinem referuntur, more suo ᶜhii se adplicantᵓ subiunxit, non, hic se adplicat (S.)

---

124 Heaut. I 2, 16 ‖ 125 *Hinter* preces *kann eine ganze Zeile fehlen. Vielleicht mit Beziehung auf* Andr. in. ᶜ preces[serat mea arsᵓ, infertur ᶜistac arteᵓ] ‖ 128 *Die Scholien zu* heus *und* uidesis *stehen am oberen Rand der Seite;* ib *hinter* uidesis *ist vielleicht* ibidem ‖ 138 linea *vermuthet nach* Eun. IV 2, 12 ‖ II 4, 5 abunde A ‖ 7 *Lies* bonas

14 utrique] nota ‘utrique’, cum etiam de femina dicit (S.)

17? aut utilitate aut ueritate . . iusto aut . . . q(?)uia me . . . . . cum . . . s

17 conpararem: constituerem, ut alibi ‘quam iniq. comparatum est’ (S.)

19 absum] pro abessem (S.)

labores . . quos cepi] noue ‘cepi labores’, cum de re bona dicatur (S.)

22 ut patrem tuum uidi esse habitum] quem admodum sese a[ge]bat

duras dabit: hoc est ‘durum se praebebit’; uel absolute ‘duras’, ut dicimus ‘bonas ei dedit’. uel ‘dabit poenas’. Cicero ‘quam primum adueniens dedisti’ et in Verrinis ‘uerum illa est prae _____’ (S.)

23 intuitur] ab eo quod est ‘intueor’ ‘intuetur’, et ‘intuor’ ‘intuitur’

26 o mi Clinia] ‘o’ modo admirantis interiectio est (S.)

III 1

1 luciscit] notandum in hoc uerbo pro E I poni, cum similia eius per E pronuntientur. ut calescit, haerescit (S.)

5—7 ordo: haut faciam ut celem tam ẏ. ġ. ([i]speratum gaudium)

6 cum] deest praesertim (S.)

7 quod potero] quod pot[ero: quoad] aut quant[um ṗ.]

10 obsequi] obedire au _____ ui consuetudi _____ pisse

11 egregio] egregii tauri appellantur uel ob magnitudinem uel..... eminent grege

13 diem adimere aegritudinem hominibus] diem pro long[o tempore dic]it ut Vergilius ‘q[uam nec longa dies’]

aegritudinem [dolorem? dicit]. ceterum aeg[ritudo _____?] neglecta augetur

14 augescit: augetur et crescit. est enim neutrale uerbum. [L]V̄C. ‘augescunt aliae gentes aliae minuunt[ur]’

17 haec _____ tis indic _____

18 nuntium] nuntius et ipse est qui nuntiat et ipsum quod nuntia-

---

17? *Steht oben an der Seite. Etwa:* aut utilitate aut ueritate [aut] iusto aut [ae]quitate me[timur] com[modum] ‖ 17 alibi: Phorm. I 1, 7 ‖ 22 Cicero *wo? Unten an der Seite, die* II 4, 11 — III 1, 4 *enthält,* _____ si ad noue, et si pretulit _____ n, adiuncturus tamen _____ ‖ III 1, 5—7 aut A ‖ 10 obidire A in consuitudi A ‖ 11 *In der Lücke glaubte ich zu lesen* p sacres -- *vielleicht* quod sacres? *Vgl.* Donat. in Hec. I 1, 9 ‖ 13 Verg. Aen. II 324 ‖ 14 Lucret. II 77

tur. Vergilius ᶜnuntius haec Idmon f. m. d. t. [frygio mea dicta tyranno]ᵌ: ipsum ᶜductori Turno diuers[a in parte furent]i t. u. p. [turbantique uiros perfertur] nuntiusᵌ (S.)

21 ualet atque uiuit] hysteroproteron. nam prius est uiuere, postea ualere. sed quod maius est intulit. aut ordinem prae festinatione non seruat. aut ioculariter sollicito patri hoc primum dicere uoluit quod usitatum est de absentibus nuntiari (S.)

25 propter peccatum?] abition[em] scil[icet]?

27? 28? _____ hone _____ mer _____ le fa _____

29 leni] in se. uicto] in te (S.)

32 graece πᾶς πατὴρ μωρός (S.)

34 olim: uel iampridem uel quandocunque uel aliquando. ut sit ne quandocunque paterere luxuri[ari] filium

35 commeare] commeare: ad . . . . . e, uenire. legitur [etiam] commetare qu[od?] uenit [ab eo quod est] commeare. nam [commet]are frequentatiuum est _____

mulierculam] cum contemtu: quasi pauperculam (S.)

36 _____[12]_____ am pu _____ atam _____ re credit

omnia] id est uel exigua (S.)

37 proterruisti] proterre(re) est prorsus inuitas bestias pro[pellere] minis et inclamationibus submo[uere]

coacta] coactus est etiam qui praemio contra uoluntatem suam facit, sed non ingratis (S.)

ingratis: id est contra uoluntatem, et est aduerbium (S.)

38 _____[15—18]_____ uulgo _____[12—15]_____ mum eri _____ eorum

39 intertrimento: ᶜinterᵌ et ᶜdeᵌ tantundem significat ad aumentum ostendendum. hinc dicitur ᶜinterfectusᵌ (S.)

40 _____ [l]argitat(?)i

quiduis: nunc pro multo, alias pro minimo. et sit dicit hoc quomodo supra ᶜomniaᵌ. nam in utramque partem utraq. accipi possunt, pro qualitate sententiae (S.)

41 _____ ter _____ [p]ulcro

perniciem] amatorum (S.)

---

18 Verg. Aen. XII 75 *und* IX 691 Inmon A ‖ 28 *Etwa* [quia ueniam] non ē [com]meritus [ob ma]le fa[cta sua] ‖ 35 ad[fectar]e? *Cf.* II 3, 60. *Auch hier gewinnt Bentleys Conjectur handschriftliche Gewähr* ‖ 40 largitari *ist* Plaut. Trin. III 3, 14 *nach dem Ambros. in* largiri *gebessert*

43 [onoratas ueste id] ē orna ___15___ natus ___15___ abeat ___15___ Lucanus ___14___ rubris ___12___ ġ. cultu

44 sufferre] ferre dicimus leuiora, sufferre quae nos onerant (S.)

45 nedum] expletiua particula

46 sensi] cum gemitu pronuntia (S.)

47 actum siet] uerbum desperationis

48 pytisando] expressis labris spuendo, dum sapore[m] uini probat (S.)

50 ___8___ s peri t___8___ a(?)bet___10___ [le]nius___10___ are ___10___ ti ___10___ am(?)

pater] et hoc ei displicet quod eum meretrix patrem appellat (S.)

52 sollicitos habui] sollicitus haberi dicitur et qui sollicitatur et qui sollicitat (S.)

54 amabunt] pro ament (S.)

ut me: pronuntiatiuum pro adiunctiuo posuit, ut e contrario facit

57 dum illum modo] dum modo (S.)

58 re ferre: p . . ___12___ syllaba ut ___12___ uel pro . . ___12___ poss . . ___

60 cogitas: consuetudine magis quam ratione. sic enim dicimus 'quid mali cogitas'

61 Ordo: per alium [quemuis ut des:] falli te sinas t[echnis per seruom:] et ti[bi] perdere ta[lentum hoc pac]to satius est quam i[llo minam]

64 illo] Dromone

consusurra[nt]: ___12___

65 hoc pacto: hoc modo, et nota pactum pro genere ac modo

67 pecunia ___12—15___ est au ___12—15___ melius ___12—15___ ut sit no ___12—16___ tu est un ___12—15___ enim sal ___

69 tuum animum: abundat (S.)

70 71 minor res est pecunia quam uita. sed in oratione potiora nobis sunt de quibus agitur (S.)

70 proditurum: abiecturum atq. negaturum. nam prodere est porro [dare]

71 amitt[as]: ___10—12___

---

43 Lucanus *wo?* ‖ 45 explitiua A | 47 disperationis A ‖ 54 *Ist* 'faciat' *im folgenden Vers gemeint? Den Indicativ* faciet *hat dort wirklich der Riccard. und Ambros. von erster Hand. Das Lemma ist natürlich* amabunt, *nicht* ut me ‖ 60 consuitudine A ‖ 70 negat *in* negaturum *ganz unsicher*

72 fenestram] uiam (S.)

75 quod cuique] deest ‘nam’

76 putabit: aestimabit, cogitabit, ut Vergilius ‘multa putans’ et alibi ‘multaq. dura s. t. c. c. (suo tristi cum corde) putabant’. proprie tamen putare purgare est, unde arbor pute[ta] ēē. d. [esse dicitur] (S.)

81 uera: utilia, ut Sall[ustius] . . publicum studiis corruperant me ueri . u . . . unum p . . .

83 restituerem] restituimus eos qui desiderantur, reddimus qui desiderant (S.)

87 cupio] deest ‘nam’ (S.)

91 dicam ut dixeram] dicam: loquar. dixeram: promiseram ___10___ eest aut ___10___ captas _____ eu ____

93 ita quaeso] [u]t continuo adsis

94 (comparatam)] ___10___ tam, et dic ___10___ id est pri ___10___ dio

98 (sapit)] ___12___ saper ___12—15___ s

mihi: pro in meo negotio. alii ex abundanti positum putant, quale est in Formione: ‘qui mihi ubi ad uxores uentum est tum fiunt senes (S.)

99 dissolui: excusaui. quasi qui fuerit promissione ligatus sua. et proprie ‘dissolui’ dicitur qui reddit debitum: ‘absolui’ cui redditur. Cicero ‘dissolui nullo modo possunt’ in Inuectiuis. _____

100 prehendendus: de[est] ‘ad’. sed ideo prae[ter]misit] quia dicturus erat adhortandus (S.)

102 ___10___ con produc ___10___ na correp ___10___ tire et ___10___ o agere

III 2

1 ___5___ colu ___5___ qui n ___5___ est enim ___5___ tegrum

3 est de insidiis [struere et] bene dicitur

4 tardiusculus est] id est tarde (tardiuscule *corrector*) uenit

5 prouincia] causa

6 tam mane] figura ellipsis. deest enim uigilare aut quid tale

9 uisa uerost] deest mihi _____

---

76 Verg. Aen. VI 632 *und* VIII 522 ‖ 81 *Das Fragment aus Sallustius ist neu* ‖ 83 disiderantur A disiderant A ‖ 98 Phorm. V 9, 21 ‖ 99 Cic. in Catil. II 8, 18 ‖ 192 *Sollte doch auf ein* congruēre *neben* congruĕre *Bezug genommen sein?* ‖ III 2, 6 ellepsis A

10 aquilae senectus] cuius oc[uli] _____ somn . . . in _____ sunt a[ut] _____ uiuendo c _____

12 notandum ____10____ danti ac m ____10____ dictis ac p ____10____

luculenta] pulcra, a luce splendida

20 tibi timui] cum timemus ab aliquo, hoc timemus ne quid admittat ut ‘metu[i a] Cryside’, cum timemus alicui, timemus ne quid ipse patiatur

male] nimium

26 in loco] oportune

in loco ego uero laudo] specialis praecautio

27 quippe qui] parhelcon. si t _____ itaqu. [abun]dat [qui]

30 serio] potest aduerbium, potest et nomen esse ‘serio’

31 quo lubeat magis] sub[au]dimus [fal]lere

35 ____12____ em ____12____ dixit

37 calleo] experiendo scio

38 in promis ____3–4____ ne dicit non ____3____ fallendo

39 ____18–20____ o me ____15–18____ dem

PHORMIO.

. . . . . .

[haec acta e]st ludis megalensibus chorinto merula aedile curuli et l. postumio altro (?) . . . agentibus in rebus cassio atilio et bambio, modificante flacco claudi filio tibiis serranis . . . tota deuerbis quoque facetissimis et gestum disiderantibus scaenicum et suauissimis ornata [cant]icis fuisse dictaque est quarto loco com̃ ualerio et g. fannio consuli[bus]

Prologus.

1 postquam] [nota postquam] apud uete[res non modo pra]eterito tem[pori sed etiam prae]senti iungi [ut Vergilius ‘postquam no]s Ama-

10 *Der Anfang etwa* cuius oc[uli non] somn[i] in[digentes] sunt *oder* cuius oc[uli uel] solem in[tueri pos]sunt, *der Schluss etwa* a[ut quae superant] uiuendo o[mnes]. *Uebrigens benutzt S. Hieronymus, der Schüler des Donatus, den V.* 10 in Micham I (p. 450 vol. VI Vall.). *Vgl.* in Isaiam XII 41 (p. 495 vol. IV) Crebro diximus aquilarum senectutem reuirescere mutatione pennarum ‖ 20 Andr. I 1, 79 ‖ 38 *Wohl zu* melior] in promis[sio]ne dicit, non [in]fallendo

Phormio. Die didaskalische Notiz ist mit allen Fehlern der Hds. abgedruckt, obgleich sie leicht aus Donatus, mit dem fast sämmtliche Scholien zu dieser Komödie wörtlich stimmen, zu bessern war ‖ Prol. 1 Verg. Ecl. 1, 31

ryllis ha[bet Galatea reliquit']. quamqua]m sunt qui [postquam pro q]uoniam ac[cipi uelint]

poeta uetus] Luscius Lanuuinus

2 transdere] trarde (*sic*) ueteres sonantius. nam nos lenius tradere, ut e contrario illi tralatum, nos translatum

4 dictitat] inpudentiam ostendit frequentatiuo uerbo

hic etiam lentum [accusatorem] facit qui prae[terita ingerat et] de quibus iam [iudicatum] est

5 tenui esse oratione: imperitus accusator hoc obicit, quod in comoedia maxime pollet. nam cothurnus tragoediae aptus est

7 ceruam — canes] [ambiguitas] per accusatiuum [earum perseu]erans usque ad [ultimum de in]dustria ut [etiam ipsa per]plexitas odio[sa sit]

8 haec omnis peristasis tragica est et ideo in comoedia [ui]tiosa dicitur

9 olim: quasi dicat, cum nondum Terentius scriberet, id est bonorum penuria. 'noua' autem ostendit commendari omnia nouitate, potuit enim dici cur stetit et non exacta est? ob hoc et olim et noua

10 [una opera et suffragium s]cenicorum [comparat et laed]it aduer[sarium]

12 [omne quod in m]entem ue[nit aut cogita]mus aut [dicimus ut Vergilius] 'et mihi iam [multi crudele cane]bant à. s.

13 est sensus: nunc si quis hoc dicat aut cogitet, inprobus est [T]erentius qui prologos de maledictis habet, hoc responsum si[bi ha]beat aduersarium coegisse. nam quid faceret Teren[tius cu]m de palma artis musicae certandum uideat sibi esse?

lacessisset prior] suffecerat 'lacessisse[t] . . . etiam prior potuisset'

14 nouus] quod supra praetermisit, hic reddidit 'nouus'

16 [Mire 'haberet' qu]asi dubium [non sit maledicen]dum esse

17 palmam] [dixit] causa[m certaminis]

17 18 omnibus: perifrasticos *ἀντὶ τοῦ* qui comoedias scribunt. platicae et nouis et ueteribus

18 ad famem] [probi] uendere solebant poëtae quidquid scribsissent

20 certasset] certasset: prouocasset, ab eo quod praecedit id quod sequitur. Vergilius 'nec te certasse priorem paeniteat'

5 coturnus A ‖ 8 peritasys A ‖ 10 laedet A ‖ 12 Verg. Aen. II 124 ‖ 17 18 pelerasticos antiqui A platicae *ist stark verdorben:* poëtis? ‖ 20 Verg. Aen. I 552

20 Bene ‘certasset’, quia supra [dixit in medio omnibus pal]mam esse. quasi dicat: quid[quid in certa]men uener[it in eo uincen]dus aemulus est

certamen st[udium?] est, sed etiam _____ ne definitur. [Vergilius: ‘certa]men erat Cor[ydon cum Thyr]side [magnum]’

21 Prouerbialiter: quod dedit accipit

23 finem] maledicendi aut peccandi

non facit] hoc pro non faciat

Prius, inquid, ego de illo dicendi finem faciam quam ille peccandi?

24 adporto nouam: sed latinam. maniferte hic errat Terentius. nam haec fabula Epidicazomene dicta est a puella de qua iudicium est, cum sit alia fabula eiusdem Apollodori, quae Epidicazomenos scribitur. debuit ergo dicere Epidicazomenem (*sic*)

26 Latini] id est Terentius latinus poeta, et est emphasis

Phormionem] formon dicatur grece saccum sparteum. ab hoc parasito nomen est uel [a uentris?] capacitate, unde Formio correpta prima syllabae apud Apollodorum e[st. non ergo a for]mula, ut quidam putant. ergo inde parasitus uilissimae condicionis hom[o nomen accepit]. si enim a formula esset nomen comoediae, protraeremus primam syl[labam, si a form]one, corripere debemus. uidis ergo *φορμιονεμ* dici non *φαρμιονεμ* a _____ conpositum. *φωρμον* enim, non *φυρμον* greci scribunt et forma cum . . . . bam producemus, non corripimus

27 primas: maxim[as. ad actorem] enim rettulit. C[icero ‘saepe illum] qui est secundar[um aut tertiarum] partium’

28 per quem res] necessarie additum ‘per quem res’, quia ‘primae partes’ etiam alios significant. non ergo primas, sed maximas, unde et ‘maxime’, quia et per alios agitur, sed minus

30 per silentium] fauor in com[oedia silen]tium spec[tatoris est]. recte ergo [addidit] ‘per silentium’

32 Apparet E[cyram ante Formionem] actam es[se, cui contigit id quod] queritur [populum subaccu]sans

---

20 Bene certasse A Verg. Ecl. 7, 16 [prouocatio]ne *oder* [contentio]ne definitur? ‖ 24 epidicazomini A epidicazominos A *Lies* inscribitur ‖ 26 enfasis A *In der Erklärung des Namens Phormio müsste der Verfasser, nicht der librarius corrigiert werden; wir geben den Artikel daher genau nach der Hds.* ‖ 27 Cic. Div. in Caecil. 15, 43 ‖ 28 maximae A ‖ 30 fabor A expec[tatoris] A ‖ 32 quaeritur A

32 motus locost] locus est distributio temporum quae cuique in specta[culum uenturo attribuuntur] ab aedilibus, unde ‘loco motus’ dicitur qui suas horas non [obtinuerit inter prae]cedentes et consecuturos. ergo proprie dixit

33 locum] . . . . bene uitauit, ne(?) per amfiboliam et tumultum inte[llegeremus]

actoris uirtus] [laudat acto]rem. est enim poëtae utile; qui exclusus totiens animum non abiecerit

34 adiutans] antiqui sic maluerunt quam adiuuans

I 1

[Quod in omnibus fere comoediis in] quibus perplexa argumenta sunt teneri solet, id in hac quoque Terentius seruat, ut personam extra argumentum inducat cui dum ob ipsum quod ueluti aliena a tota fabula est res gesta narratur, discat populus continentiam rerum sitque institutus ad cetera. Persona inducitur ad narrandum argumentum, quae cum seruilis intellegatur adhuc nescitur cuius sit domini

In hac scaena quae docendi spectatoris causa inducitur miri extrinsecus lepores facetiaeque cernuntur et sales comici. id enim est artis poëticae, ut, dum narrationi argumenti detur opera, iam tamen res agi et comoedia spectari uideatur

1 [amicus a uolun]tate, po[pularis a fortuna]. popula[ris eiusdem co]ndicionis [gentisque. Sallu]stius ‘popu[laris sceleris] sui’

popularis ciuilis est, populo amatus est, *ciuis* est humilis populoque factus ut ‘sordidum popularemque ci[uem]’

popularis] socius

2 deest nam

3 ———————— pausillulum: [quartus] gradus di[minutionis] paulum [paululum pausillum pa]usillulum

4 quasi reddendi mora [*adde* non] habere fuit. [conficerem: prop]rie. nam [fieri pecunia] dicebatur. [Sallustius ‘quae p]ecunia ad [Hispaniense bellu]m facta erat [Metello]’

5 Mire se adplicat ad argumentum!

---

32 expecta[culum] A oras A ‖ 33 *Geschickter gefasst bei Donatus.* uitabit A ‖ I 1 seruiles A nesciatur A talis comoeci A et artis A idem tamen A ‖ 1 Sallust. Catil. 22. *Die Erklärungen von* popularis *sind stark verwirrt* ‖ 3 [pau]cillulum A ‖ 4 propriae A Sallustius *wo?*

6 conraditur] apta in uerbo difficultas, ut ‹minas decem conradet alicunde› et ‹conrasi omnia›

ei] uxori

7 [dicit potius] generaliter [hi qui mi]nus habent, diui[tioribus: ne] dicat serui domi[nis]

8 Mire ‹addant› non ‹dent›, non ‹aliquando›, sed ‹semper›

9 _____ expen _____ sic sester _____ sis in sester _____ aris assis _____ ergo s̄pe(?) _____ unciam dicit

demenso] uel a mense uel a mensura

‹mutuaque inter se laeti conuiuia curant Inuitat genialis hiemps ċ. ṙ.

10 conpersit] seruauit

12 partum quaesitum dixit proprie. nam nullus partus est sine labore

13 ferietur] [ad paupertatem ret]tulit. nam [et damnum plaga] et res sanguis [dicitur] bene se _____ ur

14 natalis non pure ponendum est. nam et hora natalis dicitur et dies, ut hic. apud Horatium ‹pars uiolentior natalis horae›. Vergilius rusticitati seruiens ‹meus est natalis Iolla›

16 Facete de mulieribus!

I 2

2 accipe] hoc cum gestu offerentis dicitur

3 [Tribus modis de]bitum pecuniarium soluitur: [pensio]ne, ex-[spectatione nume]ro (ex)[pensione: accipe] spec[tatione: lectum es]t [numero: conueniet]

4 amo te] [ama]t quod reddidit pecuniam. redibitio debiti hoc agit, ne oderimus _____[20]_____ rem. non neglexisse: ‹hoc agit›. utrum quia condictum non fefellerit [an quia lec]tum optulerit et numero congruenti?

habeo gratiam] in Andria ‹et id gratum fuisse apud te habeo gratiam›

---

6 Adelph. II 2, 34 Heaut. I 1, 89 ‖ 9 Verg. Georg. I 301 ‖ 12 propriae A ‖ 13 *Der Schluss* bene [igitur ferie]tur ‖ 14 ora A oratium A orae A Horat. Carm. II 17, 18 Verg. Ecl. 3, 76 ‖ I 2, 3 ex[pectatione] A *Das in der Hds. nach* [nume]ro *stehende, vor* [pensione] *gehörende* ex *ist zu streichen* ‖ 4 *Nach* non neglixisse A *ist mit Benutzung des Donatus wohl zu schreiben* Cur agit gratias? utrum *u. s. w.* Andr. I 1, 15

4 Ostenditur gratiarum [actione ue]re necessariam fuis[se pecuniam]

6 habendast gratia] deest ᶜeiᵌ

7 Descensus ad argumentum. ᶜsedᵌ particula transitum significat ad mentionem alterius rei

8 metu] et futuri temp _____ dit et futuri me _____

9 Necessario ignarus inducitur Dauus, ut narrandi sit locus
modo] tantummodo: ut Vergilius ᶜmodo Iuppiter adsitᵌ
insciens] inscientem pro insci[to, stulto], alias pro ignaro

I 4

43 plectar puniar

52 ero [suc]centuriatus! [para]tus, subor[natus]

II 2

5 eccere: hoc se _____ cogitat id est _____ reddit et de _____ reliquit ut _____

II 3

31 uenia] gratia. sine lite

35 expiscare] fraudulenter temptare

III 1

10 porro; dehinc, in futurum

13 confutauit] [r]edarguit

III 2

7 suat] excogitet

11 cantilenam] modulat[io] cantionis

12 garri] res ineptas loquere

III 3

10 triumpho] gaudio

IV 1

13 condicionem] nuptiarum

19 aliqua] aliquo modo

IV 2

11 belua] stultus

---

7 Discensus A *Das erste* futuri *wohl verschrieben und nach Donatus herzustellen* Et praesentis tempor[is periclum osten]dit et futuri me[tum] ‖ 9 ignauus A ignauo A Verg. Aen. III 116 ‖ II 2, 5 *Der Anfang:* hoc se[cum tacitus] cogitat: id est [quid si eam] reddet?

IV 3

41 locaret] nuptum daret id est conlocaret

42 suscepisse] uouisse

IV 4

1 emunxi argento senes] argentum [ei]s abstuli

9 uolnus] uitiosum . . . . . culi

24 quod res] quantae causae

27 hariolus] diuinandi peritus

V 1

5 nam quae] pro quaenam. Vergilius quarto lib. georgicon ‘nam quis [te iuu]enum c[onfidentissime]’

6 Excusatio peccati est egestate delinquere, unde Verg. e . . . i u

V 2

3 ne praeter casam] ne ante casam transeas

15 uorsura solues] aes alienum acceptum mutuo sol[ues]

16 in diem abiit] dilatum est

V 3

3 re] pecunia uel argento

opitulata es] iuuasti

V 8

71 gladiatorio: disperato

ad me adfectant uiam] alibi ‘ad dominas qui affectant uiam’

V 9

39 mactatus] affectus

41 ogganniat] cum querella [mur]muret. gan[ni]re enim canes propr[i]e dicuntur

ADELPHOE.

Prol.

1 postquam] quoniam

9 in prima fabula] in prima parte fabulae

15 homines nobilis] Scipio Africanus, Laelius, Furius Pilus (*sic*)

20 in bello] belli tempore

IV 4, 9 uitiosum uulnus? *Bloſs der Bembinus hat* uolnus *statt* ulcus || V 1, 5 Verg. Georg. IV 445 || 6 *Vielleicht* Verg. Georg. I 146 et duris urgens in rebus egestas || V 2, 15 Es A || V 3, 3 iuuisti A *wie es scheint* || V 8, 71 Heaut. II 3, 60.

21 suo quisque tempore] oportune
24 aequanimitas] fauor
25 industriam] operam

I 1

18 isti] qui uxores habent
25 ut idem me diligat
26 praetermitto] ignosco
27 meo iure] patria potestate
32 liberalitate] bonis artibus

I 2

2 ubi] quando
29 eiecisset] extulisset
30 alieniore aetate] minus apta adulescentia
38 commodum] oportunum

II 1

9 huius] simile
13 strenue] cito
29 inpurum] inprobum
30 debacchatus] a Libero patre instiga[tus]
47 suum ius] quod aequum sit

II 2

12 rem facies] patrimonium ampliabis
13 adeo] sic
14 quin] quominus
25 demum] maxime
28 enumerasti] cogitando disposuisti

II 4

13 absoluam] liberem ne . . uendition . .
18 inritatus] lacessitus ut canis
20 bono animo] securo (S.)
21 Lecti sternebantur tres, unde triclinium dictum. Vergilius ‘conposuit sponda mediamque locauit’ (S.)

III 1

2 mea tu] cara mihi (S.)
occipiunt] occulte capiunt. dolores enim muliebres interiora pertemptant

---

Adelphoe. I 1, 25 *Lies* item: *auch der Ambros. I. hat* idem ‖ I 2. 30 acta aduliscentia A ‖ II 4, 21 sternibantur A Verg. Aen. I 702

7 quin] quo non (S.)

8 e re nata] _____ litate quae[con]tigit

III 2

2 malo] iniquitati (S.)

4 circumuallant] metaforice. ‘uallata’ enim dicimus terrae aggerem, inter quem latentes figimus uallos, hoc est acutas sudes, hisque fossatis ciuitates uel castra tutamur contra obsidiones hostium, qui si propius accesserint inmerguntur uallo tam pedites quam equites, et cum uel inserti [sint] sudibus uel pedes inmerserint aggeri, neque liberari possunt et obruuntur desuper saxis ab his qui oppugnantur (S.)

emergi] quasi de profundo aggeris (S.)

5 uis] inlata uirgini. egestas] quae uirginem grauat

iniustitia] amatoris (S.). solitudo] quia nulla adfinitas

infamia] inlusum uirginis pudorem [dicit]

8 fides] promissi (S.) iusiurandum] quia ad matrem uirginis uenit ipsus ultro lacrimans orans se eam uxorem ducturum (S.)

9 repressit] continuit. reflexit] refrenauit (S.)

quod partus instabat prope] religiosorum est maritorum plus amare mulieres cu? . . per certa est . . rorum. unde [Iu]uenalis ‘et p[ar]tu retinere m[a]ritos’

10 indignae] non data et constituta nuptiarum die (S.)

11 satis] sufficienter

12 compos] sanus. inpos est insanus (S.)

13 malim] optem (S.) familiam] domum

14 euomam] expuam. libenter uomitur quod nocet intus inclusum

aegritud[o]: animi m[ei]

15 dum illos ulciscar modo] ordo est ‘dummodo ulciscar’ (S.)

sensus est ‘dummodo de ill _____ petentes _____ gam poen _____

16 Hoc est quod supra ait ‘familiam dari in. s.’ (S.)

produxit scelus] non dicit sceleratum, sed nomine facinoris ap-pe[llauit] _____ (S.)

18 sublimem: altum (S.)

20 oculos] per quos amamus i. e. originem sceleris (S.)

III 1, 8 [Ex rei quali]tate? ‖ III 2, 4 proprius A ‖ 9 *Kaum* cu[m ma]ter certa est [pue]rorum Iuvenal. 2, 138 ‖ 10 dicta *statt* data *Schopen* ‖ 15 de ill[is com]petentes [exi]gam poenas

21 ruerem] deicerem (S.) agerem] persequerer. Vergilius ‘curru palantes T. à.’ (S.) prosternerem] interficerem

22 cesso] tarde. propere] cito. inpertire] c[ommu]nicare: inp[ertire] scientiae in[plere]

23 quisquis] notandum ‘quisquis es’ de femina dici. an incertus [a] quo reuocetur, uirum putat? sed uoce discernitur. sic alibi ‘hunc oculis suis nostrarum nunquam quisquam uidit faedria’ pro quaequam (S.)

sine me] omitte. quaerito] satis quaero

24 oppido] ualde

25 festinas] turbas. trepidas] properas (S.)

26 animam recipe] quid tanto anhelitu fatigaris? respira paulisper

prorsus —] interruptis [et sin]gultantibus [uerbis] acerbitat[em do]loris exagg[erat]

prorsus] omnino

28 familia] domo

29 occepit] occulte coepit (S.)

30 Inpudentiam singular[em!] ut non abscondat quod ma[li com]mittit

31 satine] itane plene. oculis] quibus ueritas inuenitur

32 ‘nusquam [tu]ta fides’. quid credas iam] cur credas? decepta promissis negat fidem rerum, fidem esse personae (S.)

33 sitae] positae

37 lacrimas mitte] [sic] Vergilius ‘non lacri[mi]s hoc tempus a[it] Saturni[a Iuno]’

39 proferendum] publicandum

41 infitias ibit] a non fando. infitias id qui negat (S.)

43 [si fat]eatur: se iurasse [fi]dem seruaturum [ami]cae

44 pacto] modo. minime gentium] non omnino

45 proferam] publicabo

46 res] status filiae

47 indotata] pauper. quae secunda ei dos erat] uirginitatis pudor (S.)

---

21 *Den Zusatz bei Schopen:* ‘ruere’ actiue ut apud Lucretium in primo *habe ich vergebens in der Hds. gesucht* Verg. Aen. V 265 ‖ 23 quisquis es: *die Kalliopeische Lesart* sexus non discernitur: *Schopen* Fedria A querito A quero A ‖ 25 turbares A ‖ 26 anelitu A ‖ 32 Verg. Aen. IV 373 ‖ 37 Verg. Aen. XII 156 ‖ 41 id = it

49 [Coniec]turalem reddi[mus sta]tum. aut enim tes[tibus aut] argumentis con[uincitur] reus qui negat

51 pretium] erepti pudoris

52 experiar] . . ce agam. accedo] consentio (S.) quantum potes] deest cito (S.)

53 rem enarrato omnem ordinem] narratio enim rerum ordinem quaerit (S.)

III 3

1 disperi] ualde perii

2 in raptione] rapto dicitur rapiendi officium uel actus, rapina crimen raptoris (S.)

4 qui alicui reist] pro alicuius spei uel utilitatis alicui[us]: ut rei: utilitati posuerit (S.) nequitiem] nequam dicitur qui ni[hil] aequitatis habet

5 ganneum] sic dicitur subterr[a]nea taberna habens intra se m . . . . . ubi prostabant tam pu[eri] quam puellae

illum] Ctesifonem

6 aliquo] aduerbium loci est. ganeum certus est locus, ᶜaliquoʼ infinitum est. cur ergo certum cum incerto posuit? quia non unum ganeum erat in ciuitate (S.)

inpurus] incertus

7 hinc] ex hoc

13 hominis] fratris mei (S.) conlaudauit] utiliter laudauit (S.)

15 dirrumpor] crepo. in diuersum rumpor. argentum] pretium meretricis. ilico] continuo

16 sumptum] in uictum nostrum

17 distributum] diuisum (S.) ex sententia] prout uoluimus (S.)

20 nequeo] non possum. satis] sufficienter

22 absurda] aliena a re (S.)

Dominum seruus inridet, denique insultat ei, cum i[nter] responsa diuidit seruis officia coquin[aria]

purga] exentera. exquama (S.)

23 congrum] anguillam (S.)

24 ego] qui melius purgo gongrum (S.)

---

51 poduris A ‖ 52 [li]te agam? dest A ‖ 53 querit A ‖ III 3, 4 utilitatis alicui A ‖ 5 intra se m[ultas] *oder* m[inores] tisifonem A ‖ 6 *Statt* incertus *lies mit Donatus* improbus ‖ 13 laudabit A ‖ 22 inridit A extentera A *Lies* desquama

25 flagitia] crimen est quod infamia plectitur (S.)

27 macerentur] exsiccentur (S.)

28 utrum studione id sibi habet] ut sit malignus

an laudi putat] ut sit stultus

31 profugiet aliquo militatum] [pau]pertatis causa militia su[bit]ur. Vergilius ‘pauper in arma [pa]ter ṗ. h. ṁ. à. à.’

32 ante pedes] q̣ praesens est

34 uidere — prospicere] [or]nate locutus est. praesentia [enim ui]demus, futura prospicimus

35 an domi est habiturus] ut sit ludibrium patri

37 facilitas praua] peruersa facilitas (S.)

39 non quia ades praesens dico hoc] _____ adsentandi causa. nam lau _____ t praesentem, adsentari _____ sentem, iudicare est ‘fidili’

43 olfecissem] [na]ribus essem scrutatus [et est] canum sagacitas

quam . . coeperit] uetusta compositio pro ‘quam coepisset’. *ὁμοιοτέλευτα* uitauit, ne diceret ‘olfecissem’ et ‘coepisset’

45 ut quisque . . .] et hic inridet dominum

46 quid eum . . .] bono discensu quaerit ubi sit filius. putat oportune fieri. cum praeuide[t fu]tura serio

47 rus] ad uillam. est enim aduerbialiter

ruri] in rure. et hoc ad[uerbi]ale est. sed haec d[ifferen]tia est: ‘rure ue[nio uel redeo]’ motum significat. ‘ru[ri dego]’ uel ‘ruri sum’ situm significat

48 o] immo. optumest] utilissime

49 admodum] ualde

50 adortus iurgio] adgressus litigio. iurgium proprie dicitur iusta contio

51 de psaltria istac] fidicina. nam Graeci a uoce nomen inposuerunt, Latini a manu. ‘psallin’ enim cantare dicimus, fides uero chordae sunt quae manu temperantur (S.)

52 argentum] pecunia argentea

53 de inprouiso] ex inopinato

54 flagitia] infamia. nam flagitium a flagellando est dictum. pati autem huiusmodi dispi . . . _____ lebant corrupti pudoris

---

31 Verg. Aen. II 87 || 39 *Die Spatia sind unsicher* || 43 ωμοιοτενιτα A: *gebessert von P. Victorius* olficissem A || 46 *Lies* discessu preuide[t] A || 50 iusta contentio? || 51 psalin A temptantur? || 54 edictum A

55 lacrimo gaudio] lacrimas uel gaudium uel m[aeror ex]torquet. nam uterque mentis aff[ectus est], quod graece dicitur pathos

58 phy] interiectio inrisionis (S.)

63 hoc facito . . . hoc fugito] uirtutis praecepta sunt quarum rerum sit adpetentia, quarum uitandarum scientia

64 hoc laudi est] de appetendis. hoc uitio datur] de fugiendis

65 porro autem —] sensus pendebat. sed ap[osiope]sin seruus fecit

66 ex sententia] prout uolui

67 ne corrumpantur] putrescant (S.) cautiost] prouisio est (S.)

71 lautum] lauatum

73 pro mea sapientia] bene adlusit ad saporem. sapor enim curae est coquo (S.)

83 tribulis noster] [apud At]inienses populus decem [tribu]bus populus (*sic*)censebatur et [haec p]opularis erat res p̄. singu[lae tri]bus singulis mensibus . . . . . regebant. singuli autem mense[s] apud ueteres tricenis . . . . . diebus supputabantur . . . . . andrini primi, post ma . . . . . es, deinde Romani binos [mens]es addiderunt, ut annus (XII) mensibus censeretur. [addid]erunt autem Romani [Ianua]rium et Februarium. nam [Dece]mber mensis indicio est [primum] Martium fuisse

85 satis] sufficienter. uere

90 quam] quantum

92 opperiar] expectabo

III 4

3 inliberale facinus] inhonestum, quod honestate facile careat (S.) o Aeschinae] apostrofa est in absentem, qualis est apud Vergilium ‘et te pater optime Teucrum’ (S.)

10 patronus] defensor. hinc Cicero [pro Ros]cio ‘patronos huic defuturos pu . . .

11 senex] Simulus

14 adibo] accedam. saluere . . .] prior salutat ne uideatur reus esse pro filio (S.)

16 adoptandum] pro filio habendum

17 neque boni] utilis (S.)

18 neque liberalis] ingenui

---

55 grece A ‖ 83 [urbem] regebant? tricenis [n̄. plus] diebus [Alex]andrini primi, post Ma[cedon]es, deinde Romani ‖ III 4, 3 Verg. Aen. I 555 ‖ 10 Cicero p. Roscio Am. 10, 28

20 aequalem] magna morum est societas quando et cum aetate consentis (S.) quid ni] cur non

23 nam — modost] argumentum hoc *κατὰ συγχώρησιν* nominatur (S.) grauiter ingerit crimen qui aliquanta (*sic*) concedit

25 ubi scit factum] aestimat. Vergilius ‘causas tanti sciat illa furoris’ (S.)

26 uenit ipsus . . .] amor confessionem mentis (*sic*) elicuit (S.)

27 fidem dans] fideiussores dans uel confessionem suam miti more adseuerans

29 mensis hic decimus est] ut iam partus propinquet. hinc Vergilius ‘matri longa X tulerunt f. menses’

30 bonus] ironia

31 quicum] cum qua. Vergilius ‘quicum partiri curas u. u. i. s. (S.)

32 [pro certo d]ixit certa. nam pro cer[to est] ad imaginem certi, cert[um u]ero est totum ueritate [f?]ixum (S.)

mater uirginis] neque enim potest mendacii rea fieri quae pro filiae pudore contendit (S.)

33 in mediost] in propatulo (S.)

ipsa uirgo] esto ut fallat mulier: illa quae uitio indignam cepit iniuriam sibi sufficit ad querellam (S.)

res ipsa] clamat ueritas causae: habere non potest fucum, non defensionis ingenium, non artificium quoddam calumniae commenticium

34 non malus] inutilis mendax seruus. hinc Vergilius ‘multa malus s[imulans]’

35 iners] [sin]e arte, sine uirtute, id est piger

36 uinci] _____ ‘alte suras uincire cothurno’. sic et amicire _____18—20_____ et salire ab eo quod est salio et exilire et prosilire. omnia enim uerba quae in IO ex _____20—25_____ habere productam nec admittendum praeiudicium est uerbi facio _____20—25_____ inde Terentium ‘face illam ut lauet’

---

23 casyn*χωρεσιν* A ‖ 25 Verg. Acn. V 788 ‖ 29 Verg. Ecl. 4, 61 ‖ 31 Verg. Aen. XI 822 ‖ 33 n̄ p̊ A ‖ 34 Verg. Aen. I 356 ‖ 36 *Etwa:* [Secunda persona imperatiui quartae coniugationis figurata est abiecta syllaba RE ex infinito ‘uincire’. Vergilius] ‘alte suras uincire cothurno’ (Aen. I 337). sic et ‘amicire’ [ab eo quod est ‘amicio’] et ‘salire’ ab eo quod est ‘salio’ et ‘exilire’ et ‘prosilire’. omnia enim uerba quae in IO ex[eunt, solent infiniti I] habere productam. nec admittendum praeiudicium est uerbo ‘facio’ [quod est tertiae con-

37 abduce] [ueter]es hanc habuerunt analogi[am: a]bduco abduce ut lego lege. [nam i]n utroque uerbo tertia con[iugati]o est. nos autem dicimus [abdu]c, non ratione sed lectione . . . . nti, quia ipse Terentius [alibi] ‘abduc duc quantum p^{o}’

extorque] tormenta exige

38 cedo] da

39 Pudet . . .] [ex ueri]tatis conscientia se . . . . . q. senem rubor possidet . . . . . eueritatis inclinat nes[ciens de]fensionis argumenta [repe]rire. reuera non possunt . . . . c(?)ta purgari

40 Miseram me] partus non potest fingi. ad patrem reum facit ipsa progenies

quanta signa ueritati succurrunt! hoc est quod Hegio dixerat ‘ipsa uirgo, res ipsa’. uox parientis adulescentem reum uiolato pudore designat . . . . (S.)

40? [Perempto]ria exceptione utuntur, quo totum quidquid differri possit exclu[ditur]. ergo quasi causa ipsa occidat aduersarium, peremptoria dicitur

differor doloribus] discrucior

41 Iuno Lucina] ideo eandem Triuiam uolunt quam Dianam Luciferam Iunonemque Lucinam. ter enim inuocatur. nam tria sunt commata quibus parturiens numina inuitat. commata autem dicuntur abscisa. qualia sunt apud Vergilium ‘hunccine te Euryale aspicio tu ille senectae sera meae requies’

44 _____^{20}_____ et accusationis suae delationisque fiduciam ipsum ‘re quit’ scit illum amore [_____?] non posse perfidum fieri qui reus etiam sacramenti initi teneatur

uis] necessitas legum (S.)

45 haec primum ut fiant deos quaeso ut nobis decet] [ali]ter conposuit metri causa [quam] dicendi ordo deposcit. [nam i]ta conponi oportet ‘primum [deos q]uaero (*sic*) ut fiant haec uobis [ut de]cet’, ut ‘uobis’ sit ‘a uobis’. [‘uobis a]utem decet’ non est la[tinum]: quippe cum alibi dix[erit ‘d]ecet te fallere’. — ‘ut’ [non ex]pletiua particula est

---

iugationis]. inde Terentius (Andr. III 2, 3) ‖ 37 lectione [consta]nti? *oder* [indu]cti alibi: Eun. II 3, 86 ‖ 39 *Etwa* [Ex ueri]tatis conscientia ‘se[quitur] q’ (= quod) [*oder* re[sponsi]o.] senem rubor possidet. [et ponder]e ueritatis inclinat. *Der Schluss* non possunt [fili fa]cta purgari ‖ 40 egio A aduliscentem A ‖ 41 Verg. Aen. IX 481 (hunc ego *und* tunc) Euriale A ‖ 44 *Vielleicht* fiducia ipsum regit. scit illum amore [uinctum] non posse *u. s. w.* ‖ 45 alibi: *Vers* 61. [ex]plitiua A Verg. Aen. VIII 154

[sed u]erius aduerbium est [simili]tudinis, id est ‘quemadmo[dum de]cet’. tale illut apud Vergilium [‘ut te] fortissime Teucrum ac[cipio’]

47 summa ui defendam . . . .] uidetur hic senex Areopagitarum sustinere censuram, quos legimus apud Graecos . . st . ae seueritatis fuisse in iudiciis; qui Oresten matricidii crimine damnauissent nisi Mineruae arbitrio uincirentur (*sic*)

52 animam relinquam potius] o deuotio patri ___15___ circa amici sui filiam debere esse tutorem

55 tu facito: scit Hegio lenioris animi Micionem quam Demeam. qu[_____?] circumuenit: nolo sectere sententiam fratris qu(od?) _____

56 sqq. Argumentum retoris Areopagitae. la[ude] onerat cum quem scit animo iustiore [esse] ut ista laudatio causae u[ide]atur esse praescribtio. Areopagitae dicti sunt qui cum . . . rabantur in Martio pa[go]

58 59 Breuiter ostendit probitatem aequitatis esse materiam

62 non me indicente] i. e. tacente: noue, immo potius cata archaismon. nam nusquam legimus nisi in hoc loco. ‘indicentem’ enim dixerat ‘non dicentem’

63 hic — defunctum] finitum hoc. Horatius ‘defunctumque laboribus ‘aequi’ recreat sorte uicarius’

64 euadit] ascendit. unde Vergilius ‘euado ad summi fastiga culminis’ (S.)

65 Vincit Hegio partis e[t] in animum Demeae co[n]gruit

IV 1

21 lupus in fabula] ___5?___ c(?)a silentii ___5___ ut Vergilius _____ q̣̈e ṁ. i. f̣. _____ merim ui _____ prioris

IV 2

1 ___5___ et meis in(?) _____ onibus loca _____ bi fratrem _____ turus inueniam

4 bono] securo. utili

---

47 grecos A seuiritatis A ‖ 52 patri [uirginis seruata se] circa ‖ 55 egio A micionem ⁊ demeam A. *Dann wohl* [quare blanditur cum] circumuenit. secteres sententiam *Es folgt aus diesem Scholion nicht nothwendig, daſs der Scholiast den aus* Phorm. II 4, 21 *interpolierten Vers hier gelesen hat* ‖ 56 *Lies* commorabantur ‖ 58 59 matrem? ‖ 62 arcaismon A nusquam? *S.* Gronov. in Liv. XXII 39, 2 ‖ 63 Horat. Carm. III 24, 15 (aequali) uicarios A ‘hoc’ *ist Kalliopeische Lesart* ‖ 64 Verg. Aen. II 458 ‖ 65 egio A ‖ IV 1, 21 *Etwa* (lupus cau)sa silentii [est] ut Vergilius (Ecl. 9, 54) ‘u]ox quoque Moerim tam fugit [ipsa, lupi] Moerim ui[dere] priores’

5 decernere] definire

17 gannit] lacri[ma]bundus loqui[tur] (S.)

22 produxe] porro deduxisse (S.)

25 patrissas] patrem imitaris

26 ne] nimium (S.)

29 idem quod ego sensit] filium non esse degenerem et idem sentire quae (*sic*) pater (*adde* dicit)

32 diminuetur] [in] diuersum mi[nu]etur (S.)

34 aput] iuxta quid ni] cur non

37 angiportum] generis neutri tantum. — [no]uauit genus [angi]porti

39 id quidem angiportum non est peruium] nescis utrum comicus Terentius an grammaticus. — [noua]uerat in ge[ne]re

44 aput] iuxta

45 pistrilla] pistrinum

46 ilignis] Vergilius ‘currentem ilignis potare canalibus undam’ (S.)
in sole . . faciundos] [ut scam]na siccentur

48 exercebo] fatigabo. hinc [Vergilius ‘n]ate Iliacis [exer]cite fatis’ (S.)
silicernium] incurue dum silices cernis (S.)

49 prandium corrumpitur] putescit. soluuntur enim carnes putore (S.)

51 Adulescentium ___5___ s non minus go . . . . quam para . . . . [in]ducunt

52 carpam] ‘cemerario’ (*sic*) sorbilans] adsidue sorbens
producam] longiorem faciam. non minore affectu Vergilius ‘saepe ego longos cantando puerum ṁ. ṁ. c̀. s̀.’ (S.)

IV 3

1 reperio] inter repperire et inuenire hoc interest: inuenimus cum labore, repperimus euentu (S.)
tantopere] tam multo molimine (S.)

3 nisi si . . .] hunc sensum Sallustius explicauit, Adherbalem ultro bellum inferentem, postquam superatus est queri quod iniuriam facere nequiuisset (S.)

IV 2, 25 emitares A ‖ 37 *Das Plusquamperfectum wie* III 4, 62 ‖ 39 *Eine ähnliche Selbstbeurtheilung seiner Worte setzt beim Dichter der Scholiast* Andr. I 1, 46 *und* Eunuch. fin. *voraus* ‖ 46 Verg. Georg. III 330 ‖ 48 Verg. Aen. III 182. V 725 ‖ 51 *Etwa* Adulescentium [seruo]s non minus gu[losos] quam para-[sitos in]ducunt ‖ 52 *Dem Sinne entspräche* temere fruar Verg. Ecl. 9, 51 ‖ IV 3, 3 Sall. Iug. 15. *Lies* superatus sit. quaeri A

4 expostules] in reatu ferunt

Non perinde laudi ē quod ___3—4___ perationi ēē non nouit. n . . . si quid non est uitupera . . . continuo laudi du . . . ndum est.

12 tuo officio] tuis honestis moribus. si aliter putas] si turpe esse arbitraris

IV 4

Similis sensus in Andria ʿobstipui. censen me uerbum potuisse ullum proloqui aut u̇. causam ineptam s̈. f̈. obmutui'

1 discrucior animi] ʿanimi' pro[tulit] figurate, ut [Vergilius] ʿiuuenemque an[imi] miserata r[epressit]'

3 membra metu debilia sunt] metus membra debilitat. Lucanus ʿtunc perculit horror membra ducis'

Vergilius ʿobstipui steteruntque comae'

26 actutum] cito. Vergilius ʿtum cetera reddet [actu]tum pi[us Aen]eas a[tque integer aeui Ascanius]'

IV 5

31 quid illi tandem creditis fore: Vergilius ʿquis tibi tum Dido ʿferuenti' talia sensus' (S.)

34 cum sibi uidebit . . .] [gra]uius adfligitur qui amoris [de]trimenta sustinet praesens. [sic] in Andria ʿaut si tibi n̈. [ḧ. s̈. c̈.] s̈. ȧ. d̈. p̈. dum proficis[car] aliquo ne uideam'. niti(?) . . . . um ergo in desperatione [re]medium est non uidere quod perdas

44 quid ista, Aeschine, nostra] quid ad nos attinet

45 quid lacrimas] _____ io non potuit latere, set uerum lacrimis [pro]ditur quod cons[cien]tia tegebatur

. . . tia(?) uidetur [illa] confessio quam [nobi]s elicit pudor

49 et me tui pudet] erubesco apud te

ingenium noui tuum] mores honestos. ingenium autem dicitur quasi ingenitum

---

4 *Ich habe leider nicht bemerkt, ob* in reatu ferunt *bei V.* 5 *steht, also zu* accusant *gehört: auch Donatus hat die Kalliopeische Lesart* expostulant. *Mit Umstellung von* ē *und* ēē *ist wohl zu lesen:* Non perinde laudi esse quod [non uitu]perationi est non nouit. [Non enim], si quid non est uitupera[tioni] continuo laudi du[cend]um est ‖ IV 4 Andr. I 5, 21 censeten A ‖ 1 Verg. Aen. X 686 ‖ 3 Lucan. I 192 Verg. Aen. II 774. III 48 ‖ 26 Verg. Aen. IX 255 ‖ IV 5, 31 Verg. Aen. IV 408 (cernenti) ‖ 34 Andr. II 1, 28 f. *Das Spatium reicht nicht zur Ergänzung* me[tuit aspe]ctum ergo *Etwa* mi[nim]um ergo? disperatione A ‖ 45 *Etwa* [Fict]io tegibatur A

50 indiligens] minus est neglegens. [neg]legenti ad[haer]et et crimen, [sed] indiligenti uitium

52 quam te non ius fuerat tangere] quod conditum fuerat a Solone, cuius filosofi legibus Attica regebatur (S.)

53 iam id . . .] damnandum peccatu[m fo]ret, nisi humano more . . . cenderet

54 item] aequaliter. boni] nobiles

55 numquid circumspexti] dextra laeuaque animum retro [uertisti]. Vergilius ‘respicio et quae sit me cir[cum copia lustro] (S.)

56 qua] quo modo

58? absolute abet. quippe pietati ___20–25___ neglegens nuntiatur. tale est [Vergilianum ‘Nec super ipse] sua molitur laude laborem [Ascanione pater Romanas inuidet arces?]’

59 dormienti] Menandri u[er]sus est in illo loco que . . . . γυμνασεραν . . . . ττηλον. habet h[unc] sensum et Sallu[stius] in sententia C[atoni]ana. Vergilius ‘a[litur ui]tium uiuitque t[egendo] dum medicas a[dhibere] ṁ. ȧ. u̇. ṗ. ȧ. ė. ṁ. d̈. [ṡ. ȯ. ṗ.]

62 bono] securo

63 nunc ludis tu me] neglegenti homini noua semper est insperata felicitas (S.)

64 tam misere] tam nimis. nam misere cupit, qui summa necessitate desiderat. ultima autem necessitas miseria iudicatur (S.)

65 deos comprecare] nuptiarum aui ___3–4___ deos requirunt. u[nde] Vergilius ‘tu m[odo] posce d[eos ue]niam’. om . . . tione et su . . . one ad . . . re

66 di me, pater, omnes oderint] est aput doctos poëtas hic sensus ut amoris fidem metus faciat odiorum et ‘odiorum’ testimonium habeat ex amore contrario, ut Vergilius ‘qui Bauium non odit, amet tua carmina, Maeui’ (S.)

quantum potes] quantum desiderio capis

68 Milesius] fictum erat hoc cognomentum gentile

---

53 more [se de]fenderet? ‖ 55 Verg. Aen. II 654 ‖ 58? absolute abet (*d. h.* habet) *verstehe ich nicht: die Vergleichung mit dem Vergilischen Vers* (Aen. IV 233f.) *bezieht sich auf die Vernachlässigung der Elternliebe. Also etwa* pietati[s officiorum] neglegens. *Uebrigens steht das Scholion oben an der Seite, die V.* 51—75 *enthält* ‖ 59 Sallust. Catil. 52, 28—30. Verg. Georg. III 454 ‖ 65 nuptiarum aui[di]? Verg. Aen. IV 50 ‖ 66 *Lies* odium abeat A uauium A Verg. Ecl. 3, 90

73 sqq. Miratur ad[ules]cens quod ta[m cito] sibi per patrem ob [fera]tur felicitatis hab[endae] occasio, ut unde p[auorem] ceperat, securitate[m sibi] reppererit

74 qui magis] quo magis modo

75 hicine non gestandus in sinu est] quia qui diliguntur solent sinu gestari, unde Vergilius ‘et interdum gremio fouet’ (S.)

Plus quam gestatus Anchises!

76 [comm]oditate: utili[tate] qua mihi uxo[rem r]eddidit

78 ne morae meis nuptiis egomet siem] [sensu]s hic de Alex[andr]o uenit, qui cum [esset] interrogatus, orbem qua ratione uicis[set r]espondisse fertur ‘nihil in crastinum [diffe]rens. talis sensus est .... ano ‘semper nocuit .... r(?) re paratis’

IV 6

1 ambulando] ambulare est ambire quaerendo. circumierat profecto fratrem curiosius requirendo

2 Monstratione] _____ [m]ostrum a monstrando dictum est. monstratio autem est _____. perdat] ulciscatur. interimat

3 oppidum] ab opibus dandis dictum est

usque] plus quam potui

perreptaui] [tardu]m gradum pedetemptim [euntis] perreptationem dicit. [lati]ne autem repere dicun _____ ena quae uentre se tra ... et huiusmodi animantia ... t herba quae paulatim per [terra]m crescit ‘serpilla’ dici[tur. r]eptare autem graece di[citur] σ(?)ερπειν, unde erpeton serpens dicitur

4 quo non: defecit enumerando quo perrexerit fatigatus

6 obsidere] _____ uem non uidet is qui obsiderit. sic Vergilius ‘obsidere portas cura datur Messapo’

IV 7

1 illis] matri et filiae

4 boni] ironicos. nam qui incom[modu]m parentibus fert bo[nus n]on est

ecce autem] quasi aliquid de inprouiso reppertum ē (*sic*)

---

73 felicitatis ob n ... A ‖ 75 Verg. Aen. I 718 Plus quam gestatus ancises *soll wohl Antwort auf die Frage des Textes sein* ‖ 78 *Ich erinnere mich nicht, woher der Versausgang* ‘semper nocuit [mora [ab?]ire paratis’ *stammt* ‖ IV 6, 1 cupiosius A ‖ 3 perreplationem A *Dann wohl* repere dicun-[tur terr]ena quae uentre serpunt (*oder* se tra[hunt]) serpyllum A ‖ 6 *Etwa* [proprie. q]uem — obsiderit? Verg. Aen. IX 159 ‖ IV 7, 4 incum[modu]m A

4 noua] quae nemo ante commiserat. — uilescit omne quod antea decantatum refertur secundo (S.)

5 capitalia] capitis pericu . . . . ig(?)nantia

8 oho scis et patere] [pati]entia aut nimiae uir[tutis] est, si gloriam parit, [aut ni]miae inpossibilitatis *(sic)*, [si par]it iniuriam

quinni: cur enim non

9 malim] eligam

10 di bene uortant] utiliter inpleant

11 et ducenda indotatast] secunda dos est uirginitas

scilicet] scire licet. neque enim diffitendum est quod iure conpellatur

13 uirgo] uirgo scilicet quam intactam maritus inuenerit (S.)

illinc] de domicilio matris

18 metum] qui de lite penderet

21—23 Alea enim res incerta [est], consilium certum. nes ___3—4___ autem certo corrig _____ incertum est

24 corrector] ironicos. non enim u . . . est profûsio sed uitii [. . . ?]

25 psaltria] ___12—15___ quae fidicina dicitur _____ psaltria uoce canit, fidicina _____

26 gratis: ea quae geruntur aut ___3—4___ aut pretio aut gratia conplen[tur]

27 studeo] studiose uolo

28 domi: non suae, sed frat[ris]: occulte autem infert [domi], ne prodat illud quod ar[ca]num est

Bene celat, ut habeat Demea quod plus possit irasci (S.)

34 inter eas restim ducens] manus inuicem copulans

40 Hancine uitam . . . .] dyscolos senex, etsi iusta commotio est, per inuectionem digerit omne quod queritur

41 [hosci]ne mores: inde illa Ci[ceron]is ecfonesis ‘o tem[pora] o mores’

42 luxu: abundantia. lasciuia

43 Salus] [dea est] Salus quae cum Aescu[lapio] pingitur, Hygia dea [quae]dam praebendae salutis

---

5 peri[culum mi]nantia? ‖ 11 conpellitur A ‖ 21 *Raum* hes[cinus] (*d. h.* Aeschinus) autem certo corrig[et quod] incertum est ‖ 24 *Die Spatia nicht sicher: etwa* non enim u[eri] est professio, sed uitii [exprobratio] ‖ 25 *Vgl. zu* III 3, 51. *Danach* [psaltria graece] quae fidicina dicitur [latine]. psaltria uoce canit, fidicina [chordas temptat] ‖ 26 aut [ui] praetio A ‖ 40 discolus A quaeritur A ‖ 43 esco . . . . . A ygia A

V 1

Syrus seruus egreditur iambico [metro] luxuriose adludens ..... l(?)us enim ‘merum’ tem .... us anapaesticis son ..... ultima claudicat syllaba

1 molliter] deliciose (S.)

2 lauteque] lauticias dicunt mundum uictum quod neque abundet, sordibus nec squaleat egestate: unde Horatius ‘et mundus uictus non deficiente crumina’

munus] munus seruile est esse atque potare. nam supra sic dixerat ‘quod quidem erit bellissimum carpam ė. ċ. ṡ. ṗ.’ (S.)

3 satur] satur communis est generis tam masculini quam neutri. quamuis legerimus paneotericos ‘rus satyrum’, satyram autem dici mulierem nec Terentius diffitetur ‘sed cum tu satura atque ebria eris’

6 tristis] [iratu]s. seuerus. iratus uultu [ostendit] tristitiam, seuerus [autem uerb]is confitetur

7 uerba fundis] elegantior ebrietate fit seruus (S.)

8 dis] diues. unde Dis pater Orcus [dicit]ur, diues animarum (S.)

9 constabilisses] confirmasses

12 uix satis: uix idonee

13 bene gesta: utiliter acta. pollem hunc exitum] non satis est ebrius: quem paenitet fecisse progressum

V 2

2 carnifex: tortor[em] appellauit pr ___4–5___ quendo, carnifice .... carnifici dando

5 iam scibo] uerba sunt inrumpentis ianuam (S.)

mitte me] apparet a seruo retentu[m se]nem (S.)

6 mastigia] latine uerbero. aeque a ue[rberan]do uerberatorem appe[llauit] ut supra carnificem p _____ nificando

7 dispergam: in diuersum spargam

8 commodum] oportunum

9 praesertim Ctesiphoni] scilicet metuendus est pater occulti amoris reo

---

V 1 *Etwa* [moll]ibus enim m e *t r* u m tem[peranti]bus anapaesticis son[at: neque] ultima claudicat syllaba || 1 d i l i c i o s e A | 2 Horat. Ep. I 4, 13 supra: IV 2, 52 || 3 rus saturum: Pers. I 71 Ter. Hec. V 2, 3 *Vgl.* Prisc. I p. 238 H. || 12 i d o n e a e A || V 2, 2 a p p e l l a b i t A *Es lässt sich kaum anders ergänzen als* pr[o tor]quendo *und* [pro] c a r n i f i c a n d o: *ebenso zu V.* 6 carnificem p[ro car]nificando || 7 *Die Kalliopeische Recension und Donatus haben* dispergi

10 turbae] turbas pluralit[er] turbationes legi[mus. tur]bam singularit[er mul]titudinem legimu[s. sic] in Andria ‘quid turb[ae] est apud forum q.’ (S.)

11 edormiscam] dormiendo digeram. hoc uilli] ebrietatem

V 3

2 ubi uis] quando uis

3 quid faciam] cum correctio nulla est (S.)

quid agam] cum conuincor aduersis

quid clamem] quid clan ___4–5___ do a fratre _____ tor

aut querar] querellae iam locus non est, quia mutari non potest culpa quae fratris est

4 o caelum, o terra, o maria Neptuni] caelum pro Ioue a ___25___ terram pro contestatione uehement _____ maria postea infert et Neptunum ad _____ ut fiat ausesis praecem fundit ira _____ ut aut fulmine [tot]um pereat aut motu terrae cuncta intercidant aut diluuio maris omnia _____ nia uel medium fiat [mar?]e

5 ilicet] scire licet res omnis palam

7 liberum] in ‘erum’ poeta exigit accu[sati]uum singularem pro geneti[uo plu]rali: liberum pro liberor[um, nos]trum pro nostrorum, mis[erum] pro miserorum, ut est apu[d Vergilium] ‘miserum septena qu[otan]nis corpora natorum’

8 ad te redi: irati quippe furor mentem sanitati auertit. ad se ergo redit, qui ablegata insania recipit sanitatem (S.)

10 putemus] tractamus (S.)

18 communia . . .] sententiale prouerbium (S.)

20 ausculta paucis] [pau]cis quae dicturus sum. (aus)cultare est autem au[re]m callide admouere

23 pro re] prout patrimonii tui uires exigebant (S.)

26 rationem] [id]em quod dixit supra ‘putemus’. seruauit proprietatem dicen[s ‘ra]tionem’. ratio enim suppu[tatur] collectione numerorum

27 parce] serua. hinc Vergilius ‘natis parce tuis’

28 gloriam] parsimoniae scilicet

---

10 Andr. IV 4, 6 || V 3, 3 *Vielleicht* quid clam[ando] a fratre [exige]tur? || 5 scilicet *ist Kalliopeische Lesart*, ilicet *hat der Bembin. (und der Victorianus durch Rasur)* || 7 Verg. Aen. VI 22 || 8 sanitatis A || 14 *Donatus hat* ilicet || 27 Verg. Aen. X 532

29 mea — utantur] [nos ᶜr]e utorᵓ dicimus, ut Vergilius [ᶜutere] sorte tuaᵓ. Terentius [sequitu]r archaismon ut dicat [ᶜutor h]anc remᵓ

30 de summa] de ratione patrimonii tui

33 dempseris] ademeris

34 mitto . . .] [omit]to patrimonium, queror de uitiis consuetudinem] _____[20]_____ enim est qui adulescens didicerit elluari, consu _____ ofusionis aut deserit, conuenit deinde parsimoniae senili _____ adulescentium frugalitate constringere mendicitatis timore _____ inem fieri parciorem

35 istuc] ad inbuendam consuetudinem adulescentium

36 coniectura] argumentatio

37 duo cum idem faciunt] hi eadem re peccant

38 hoc] scilicet eandem rem

38 sq.] Verbi gratia amicam ha[bere] adulescenti licet, seni non [liet]. utique peccatum idem e[st sed] persona dissimilis e[st, ut] aetate discreta

41 ita ut uolumus] ut uota parentum de filiis concipiuntur in loco] in actu. namque quod oportunum, aut temporis est aut loci. temporis aceron (ἄκαιρον) dicimus graece, inportunum loci atopon

42 scire: scientia noscendi peritia. at [epis]time dicitur graece discipli[na . . ?] scientiae

43 ingenium atque animum] ingenium est, dum nascitur, animus, dum perseuerat

44 reducas] in meliorem partem reuoces, refrenes

48 attentiores . . .] immoderata par[simonia] auaritia nominatur

51 et tuus istae animus aequos] quem putas esse aequum. nam mihi iniquus putatur

52 da te hodie mihi] fac te meum

53 exporge frontem] quem corrugauit senilis ruga maestitiae

---

29 Verg. Aen. XII 932 ‖ 34 patrimonii A *Kaum verlohnt es sich bei der Gröſse der Lücken zu ergänzen* [Prudentis hominis] enim est qui adulescens didicerit helluari consu[etudinem pr]ofusionis *ut* deser*at*. conuenit deinde parsimoniae senili [luxuriam nimiam] adulescentium frugalitate constringere. mendicitatis timore [facile ait consuetud]inem fieri parciorem. dedicerit A ‖ 35 consuitudinem aduliscentium A ‖ 41 loco atopon A ‖ 42 [epis]timen A

55 cum primo luci] primo luci: alterum datiui ca[sus est], alterum genetiui. nam ‘luci’ [ita de]clinauit ut Vergilius s[aepe] ‘Achilli’ et ‘Ulixi’ _____ m. _____ Achilli ‘aut duri mili[s Ulixi’]

67 pergisne] perseueras. iam iam desino] _____ us mei (?) maeroris . . . . . ste . . . ut poena sit

68 hunc sumamus diem] laeti carpamus. hunc sensum Horatius (*adde* habet) ‘carpe diem quam minimum credula postero’

V 4

1 [sub]ducta: suppu[tata]. nam duci dici[tur in?] locum, numerus supputatur

2 quin] ut non. res] actus ipse in quo uersamur
usus] utilitas

3 aliquid moneat . . .] [monere?] dixit pro confir[mar]e (?) ergo quemadmodum _____. amus . . . entibus _____ cire cogimur quod _____ se credidimus

4 in experiundo: dum temtas inplere

5 euenit] casu accidit. duram] tristam

6 prope iam excurso spatio] morti proximus
re ipsa] experiundo

10 nulli laedere os] [laedimu]s os alterius, cum ___4—5___ isa . . . . s fron _____ rugamus, id est _____ sumus

12 agrestis] ferus. parcus] seruator. truculentus] terribilis
tenax] austerus circum (. . . . ?) parsimo[ni]am

16 hoc fructi] uetusta declinatio: senatus senati et fructus fructi: nos enim fructus declinamus et huius senatus

17 patria potitur commoda] potitur: adsequitur. a . . . ablatiuo usus est et . . . . ui potitur

18 credunt: committunt. Horatius ‘quae tibi credi[tum de]bes Virgilium’

24 prouocat] cogit

26 non posteriores: scilicet part[es]. absolute autem dixit

---

55 [genus ar]mi [potentis] Achilli: Verg. Aen. VI 839 *dann* Aen. II 7 || 68 Horat. Carm. I 11, 8 || V 4, 1 *Es soll gesagt werden, daſs* duci *ein geometrischer Terminus sei, also wohl* dicitur in loco || 3 *Dem Sinne nach eher* pro confu[tar]e. ergo quemadmodum [refut]amur (a) scientibus [sic ne]scire cogimur quod [nos sci]re credidimus || 10 [laedimu]s os alterius, cum [laet]is a[lii]s fron[tem corrugamus, id est [morosi] sumus || 17 *Vielleicht* a[libi] ablatiuo usus est. ita [‘propria] *ut* poti*re*tur’ (Phorm. V 5, 2) || 18 Horat. Carm. I 3, 5

27 deerit] minuetur patrimonium. id mea minime refert] quia prior mori possum

V 5

1 abeas] abscedas

4 praeter naturam] praeterquam mores mei exigebant. miratur senex noua se mutasse ueterem mobilitate censuram, ut popularis subito fieret, qui seuerus fuerat ante reprehensor

4 o noster quid fit? quid agitur?] haec interrogatio non est 4–5 soria, sed fauorabilis. [ˈo nos]terˈ popularis est salutatio

7 et ipsa re experiere] ne me diuitem tantum put[es esse] promissi

V 6

1 prouiso] progrediar ut uideam. uirginem] uniuiriae sic uocabantur

4 animo meo] secreta mentis consideratione

5 spectatus] probatus

7 usus] utilitatis

8 faxim] fecerim. adfabilis] uenustus loquendo

9 bonus] utilis

10 _____ amur primum 7–8 conciliatus?. plebis autem constat ex seruis atque libertis. [quidam] libertinos uolunt esse iam ingenuos, ut pote de ciuibus [libertis] Romanis natos

V 7

1 [san]ctas: religio[nis] et superstiti[o]nis plenas

2 studens] elaborant

4 et animo et natura pater] [natur]a quod pater est, e[ius] seueritas indicabat. [animo] esse patrem adfabilita[te et iu]cunditate discernitur

5 Quam cito censuram lenitate mutauit! quam optimum subito patrem naturalis effecit _____

7 tibicina et hymenaeum qui cantent] . . . . xit ˈtibicenˈ. mulieres . . . . ieriq. cantr[i]ces nuptiis . . . bi . . . .

hym[en]e[u]m qui [can]tent: quos uulgo ballato[res uo]cant. nam hymen dicitur . . . a . uo(?)tum quo pene optantur

---

V 5, 4 non est [cen]soria: *vgl. das vorhergehende Scholion* ‖ V 7, 7 [non dix]it ˈtibicenˈ. mulieres e[nim p]lerumque cantrices nuptiis [adhi]be[bantur]. hymen *und* uotum *unsicher*

10 maceriam del[ete, id c̄] lapide factum interuallum, tumultuarii parietes, quam uulgo saepem uocant

12 traduce] . . . . . analogicum est duce . . . . . quam duc declinari . . . . . o sic est quemadmo[dum] . uco et duc ducimus m . . . uc cum dicamus o. e

13 iam lepidus: qui habebar austerus

16 ineo gratiam] gratum filium sentio

17 Babylo: _____ possess _____ babilon _____ qui persa _____ et persic diuitiae g _____ cuntur

23 puerperam] quae p[uerum] peperit

V 8

2 iubeo [uolo]: in An[dria 'iu]beo c[remetem]'

5 _____ niti _____ ut cui _____ len c _____ cit ____

17 promisti] _____ pollicita _____ entis inp _____ le deb _____ m

---

10 quem A ‖ 12 *Der Anfang* [magis] analogicum est 'duce' [imperatiuum] quam 'duc' declinari ‖ 17 *Etwa* Babylo [: magnae rei] possessor [est. nam] Babylon[ius idem] qui Persa [dicitur]: et Persic[i regis] diuitiae g[azae di]cuntur (g[randes di]cuntur) ‖ V. 8, 2 Andr. III 3, 1.

München. F. UMPFENBACH.